

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO FAKULTETO
TEISĖS KATEDRA**

**RAIMONDA PINTUKAITĖ
TEISĖS IR POLICIJOS VEIKLOS IŠTĖSTINIŲ STUDIJŲ PROGRAMA**

**SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE KVALIFIKAVIMO
PROBLEMINIAI ASPEKTAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas Dr. Martynas Vasiliauskas

Kaunas 2018

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	3
ĮVADAS	4
1. SMURTAS ARTIMOJE APLINKOJE: TEORINIAI ASPEKTAI	10
1.1. Smurto artimoje aplinkoje samprata ir formos	10
1.2. Smurto artimoje aplinkoje nusikaltimo sudėtis	16
1.3. Smurto artimoje aplinkoje statistika Lietuvoje ir pasaulyje	19
2. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE TEISINIS REGLAMENTAVIMAS IR KVALIFIKAVIMAS	28
2.1. Smurtą artimoje aplinkoje reglamentuojantys teisės aktai	28
2.2. Smurto artimoje aplinkoje kompleksinės teisinio reglamentavimo taikymo ir klasifikavimo problemos	32
3. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE KVALIFIKAVIMAS: PROBLEMINIAI ASPEKTAI ...	37
3.1. Smurto artimoje aplinkoje fakto įrodymas	37
3.2. Kriterijai, kuriais vadovaujantis smurtas pripažintinas mažareikšmiu	41
3.3. Kriterijai pagal kuriuos nustatomas psichologinio smurto panaudojimas	45
IŠVADOS	50
PASIŪLYMAI	52
LITERATŪRA	53
ANOTACIJA	61
ANNOTATION	62
SANTRAUKA	63
SUMMARY	64
PRIEDAI	65

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ASAAĮ – LR apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas

BK – Baudžiamasis kodeksas

ET – Europos Taryba

EŽTT – Europos žmogaus teisių teismas

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis teismas

PSO – pasaulinė sveikatos organizacija

IVADAS

Smurtas artimoje aplinkoje yra labai aktuali žmogaus teisių ir lyčių lygybės problema nagrinėjama nacionalinės ir tarptautinės teisės doktrinos¹. Žmogaus teisių pripažinimui ir siekiui tinkamai jas užtikrinti pradėta ypatingai daug dėmesio skirti paskutinius dešimtmečius, kadangi šiuolaikinė visuomenė daugiau dėmesio skiria į tas sritis, kurios yra labiausiai pažeidžiamos, t. y. žmogaus teisės, nes anksčiau ši sritis buvo laikoma privačiu asmenų gyvenimu². Žmogaus teisių pažeidimai yra siejami su smurtiniais veiksmais, nukreiptais prieš kitą asmenį. Tai yra akivaizdūs žmogaus teisių pažeidimai³, už kuriuos turi būti taikoma atitinkama atsakomybė. Todėl skiriant vis didesnę dėmesį žmogaus teisėms paaiškėjo, kad smurtas artimoje aplinkoje yra paplitęs reiškinys šiuolaikinėje visuomenėje, kuris labai stipriai žaloja kiekvieną asmenį susijusį su šiuo reiškiniu.

Temos aktualumas. Nusikalstama veika, pasireiškianti smurtu artimoje aplinkoje, yra sudėtinga dėl šių veiksmų tinkamo kvalifikavimo⁴. Nors bendrai vertinant suvoktina, jog bet kokio pobūdžio smurtas prieš kitą asmenį yra nepateisinamas, teisiniame reglamentavime vis dar stebimi šio reiškinio kvalifikavimo trūkumai ir spragos, suformuojančios sąlygas išvengti atitinkamų bausmių už smurtą artimoje aplinkoje⁵. Smurtas šeimoje yra suprantamas kaip bet koks agresyvus fizinis, psichologinis, seksualinis ar ekonominis smurtas, taip pat kitas nusikalstamas elgesys, kuris ir pasireiškia žmogaus pačioje artimiausioje aplinkoje: šeimoje ir namuose, kurių metu auka ir smurtautojas yra susiję artimais arba giminystės ryšiais⁶. Smurtas šeimoje pasireiškia agresyviu artimo žmogaus elgesiu, kuriuo bandoma kontroliuoti kito šeimos nario veiksmus, įsitikinimus ar net mintis, tokiu būdu baudžiant jį už bandymą priešintis kito žmogaus kontrolei⁷. Tokia kontrolė yra naudojama siekiant įbauginti, o jei pastarasis metodas yra neveiksmingas – panaudojama jėga ar kitokios formos agresija. Minėtas reiškinys vadinamas įvairiais terminais: smurtu, prievarta, agresija⁸.

¹ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, 2011, žiūrėta 2018 gegužės 12 d. <https://rm.coe.int/168008482e>

² Rashida Manjoo, *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, 2015 m. birželio 10 d. A/HRC/29/27, žiūrėta 2018 gegužės 28 d.

³ Ravneet Kaur, Suneela Garg, „Addressing domestic violence against women: an unfinished agenda“, *Indian Journal of Community medicine* 33(2)(2008):73.

⁴ Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu“, *Kriminologijos studijos* 2 (2014): 155.

⁵ *Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga* Nr. AB-47-1, žiūrėta 2018 gegužės 18 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/apzvalga_smurtas_artimoje_aplinkoje.docx

⁶ „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, *Valstybės žinios* 72, 3475 (2011), 2 str. 5 p.

⁷ Rashida Manjoo, *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, 2015 m. birželio 10 d. A/HRC/29/27, žiūrėta 2018 gegužės 28 d.

⁸ http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session29/Documents/A%20HRC%2029%2027_AEV.doc

⁸ Charlotte Bishop, Vanessa Bettinson, „Evidencing domestic violence, including behaviour that falls under the new offence of ‘controlling or coercive behaviour’“, *The International Journal of Evidence & Proof* 22(1)(2018):224.

Ši tema yra itin aktuali, nes smurtas artimoje aplinkoje yra dažnas ir vis dar toleruojamas reiškiny. Smurtas artimoje aplinkoje, kaip žmogaus teisių pažeidimas, buvo ilgai ignoruotas dėl įvairių socialinių priežasčių⁹. Iki Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo¹⁰ (toliau darbe - ASAAI) įsigaliojimo, smurtas artimoje aplinkoje laikytas privačiu asmens reikalu. Dėl šios priežasties visuomenė ir specialistai nevykdė nuoseklaus prevencinio ir šviečiamojo proceso apie moterų ir vyrų lygybę, nestereotipinius lyčių vaidmenis, tarpusavio pagarbą, nesmurtinius asmeninių santykių konfliktų sprendimo būdus ir kitus klausimus¹¹. Įsigaliojus naujam Įstatymui, turinčiam užtikrinti apsaugą nuo smurto artimoje aplinkoje, visais atvejais yra pradedamas baudžiamasis procesas nepriklausomai nuo to, ar buvo gautas nukentėjusiojo skundas. Priėmus minėtą Įstatymą Lietuvos Respublikoje (toliau darbe – LR) įsigaliojo naujas teisinis reglamentavimas. Tačiau jos funkcionavimas ir tikslingas taikymas vis dar kelia daug klausimų. Pagrindinis klausimas dėl teisinės bazės yra tai, jog atsirado neatitikimas tarp paties Įstatymo, Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau – LR BK) ir Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (toliau darbe – LR BPK) nuostatų. Toks neatitikimas tarp šių teisės aktų susiformavo dėl aiškiai neapibrėžto smurto artimoje aplinkoje formų turinio, mažai diferencijuotos teisinės atsakomybės už skirtingas smurto artimoje aplinkoje formas. Įstatymo 2 str. 5 d. įtvirtinta nuostata, kad „smurtas – veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą“¹². Iš šio paaiškinimo kyla klausimas: kas yra laikoma seksualiniu, psichologiniu ir ekonominiu poveikiu bei, kaip šį poveikį įrodyti remiantis galiojančiais teisės aktais ir pripažinti asmenį kaltu atlikus draudžiamus veiksmus, ypač, kai priešinga teisei veikia yra daroma neveikimu. Galiojančiame LR BK nėra atitinkamo straipsnio, kuriame būtų įtvirtinta atsakomybė asmeniui už ekonominį poveikį, o LR BK 145 str. „Grasimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas“¹³ įtvirtinta nusikalstamos veikos sudėtis yra per siaura apibūdinti padarytą psichinį poveikį prieš artimą asmenį. Minėtų smurto formų teisinis neapibrėžtumas sudaro galimybes kilti įvairiems teisiniams ginčams, kurių metu dėl blogo atitinkamos nusikalstamos veikos kvalifikavimo baudžiamosios bylos gali būti nutrauktos arba netinkamai pritaikius baudžiamąjį įstatymą, nusikaltęs asmuo gali likti nenubaustas. Esančios minimaliai apibrėžtos kelios smurto artimoje aplinkoje formos apibūdina paties smurto artimoje aplinkoje sąvoką labai plačiai, todėl reikia atskirti, diferencijuoti tokias formas, kurios

⁹ Artūras Bajorinas, *Statistika ir tendencijos: smurtas artimoje aplinkoje*, 2014, žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas%5B1%5D.pdf>

¹⁰ „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, *Valstybės žinios* 72, 3475 (2011).

¹¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2014-05-28 Nr. 485 „Dėl valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014-2020 metų programos patvirtinimo“, *TAR*, 5986 (2014).

¹² „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, *Valstybės žinios* 72, 3475 (2011), 2 str. 5 d.

¹³ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000), 145 str.

tiksliai apibrėžtų, kada pažeidus baudžiamąjį įstatymą, kyla teisinė atsakomybė, kaip įrodyti atskiras veikas bei pagrįsti jų pavojingumo ir realumo laipsnius.

Smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo tematika yra aktuali ir reikalaujanti nuolatinio tyrėjų dėmesio. Šios tematikos kontekste išryškėja probleminiai smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo aspektai, susieti su teisės aktų spragomis, pačių smurto artimoje aplinkoje formų apibrėžimo nepakankamumu bei bendromis probleminėmis tendencijomis, susietomis su šios nusikalstamos veikos kvalifikavimu. Šios temos aktualumą sąlygojo ir tai, kad per teismų praktikos analizės prizmę galima identifikuoti problemas, kylančias priimant sprendimus teismuose dėl smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo. Šiuo tikslu siekiama pagerinti probleminėmis išskiriamas smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo teises problemas.

Mokslinis ištirtumas. Smurtas artimoje aplinkoje yra nuolatiname Lietuvos ir užsienio autorių tyrėjų dėmesio centre. Atliekami įvairūs tyrimai, siekiant paviešinti tokius atvejus bei kuo labiau apsaugoti šeimas ir visuomenę nuo šio neigiamo reiškinių pasireiškimo. Todėl smurto artimoje aplinkoje tematika yra nagrinėjama įvairiais rakursais. Analizuojama smurto aplinka ir smurtą patyrusių asmenų situacija, smurto paplitimo priežastys M. Adutavičiūtės ir kt.¹⁴, A. Bajorino¹⁵, R. Jakštienės¹⁶, A. Laurinavičiaus, R. Žukauskienės¹⁷, B. Palavinskienės, J. Gincman¹⁸, L. Stonienės ir kt.¹⁹, L. Vaigės²⁰, S. Zaksaitės²¹ darbuose. Smurto artimoje aplinkoje problematiką kultūros, lyties ir elgesio aspektais tyrinėjo I. Michailovič²². Žmogaus teises smurto artimoje aplinkoje kontekste

¹⁴ Mėta Adutavičiūtė ir kt., *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas* (Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2014).

¹⁵ Artūras Bajorinas, *Statistika ir tendencijos: smurtas artimoje aplinkoje*, 2014, žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas%5B1%5D.pdf>

¹⁶ Ramunė Jakštienė, „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūra“, *Jurisprudencija* 24(2)(2017):359-386.

¹⁷ Alfreidas Laurinavičius, Rita Žukauskienė, „Pakartotinio smurto prieš sutuoktinę/partnerę rizikos įvertinimo galimybės taikant b-safer metodiką“, *Socialinis darbas* 8(1)(2009):103-111.

¹⁸ Brigita Palavinskienė, Jūratė Gincman, *Smurtas moterų ir vaikų atžvilgiu//Teisiniai medicininiai smurto aspektai* (Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002).

¹⁹ Loreta Stonienė, Laura Narkauskaitė, Vaida Aguonytė, *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas* (projekto laikotarpis 2012 m. birželio mėn. – 2013 m. sausio mėn.). Baigiamoji ataskaita (Vilnius: Sveikatos apsaugos ministerija, 2013).

²⁰ Laima Vaigė, „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“, *Jurisprudencija* 23(1) (2016):89-107.

Laima Vaigė, „The Concept of Domestic Violence in Lithuania and the Aspect of Gender from the Perspective of International Law“, *Socialinių mokslų studijos* 5(1)(2013): 255–274.

Laima Vaigė, *Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje: psichinės prievartos problematika* (Vilnius: Žmogaus teisių centras, 2013).

²¹ Salomėja Zaksaitė, *Smurtas artimoje aplinkoje*, 2012, žiūrėta 2018 gegužės 18 d. <http://old.teise.org/data/2012-12-10-Zaksaite.pdf>

Salomėja Zaksaitė, *Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje*. Beliūnienė L., Ambrazevičiūtė K., Lankauskas M. [et al.]. *Aktualiausios žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014).

²² Ilona Michailovič, „Moterų nusikalstamo elgesio problematika“, *Teisė* 93(2014):82-94.

Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu“, *Kriminologijos studijos* 2 (2014): 155-172.

Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu“, *Kriminologijos studijos* 2 (2014): 155-172.

Ilona Michailovič, *Viktimologijos raida ir perspektyvos* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007).

tyrinėjo L. Beliūnienė ir kt.²³. L. Ruibytė, V. Velička²⁴, D. Urbonas²⁵ tyrinėjo policijos pareigūnų veiklos ypatumus, dirbant su smurto artimoje aplinkoje atvejais. Probleminius smurto artimoje aplinkoje veiksnius nagrinėjo K. Grinevičiūtė²⁶, įstatymo taikymo problematiką J. Gulbickaja²⁷, R. Šideikaitė, V. Januška²⁸. L. Kubilienė, M. Norvaišaitė²⁹, B. Palavinskienė³⁰.

Užsienio tyrėjai Ch. Bishop, V. Bettinson³¹, R. Kaur, S. Garg³², R. Manjoo³³, N. Engelhart³⁴ savo darbuose daug dėmesio skiria smurtautojų elgesio analizei, kiti N. Serra³⁵ – žmogaus teisių smurto kontekste analizei. D. Richards, J. Haglund³⁶ analizavo teisinius smurto artimoje aplinkoje aspektus. Praktinius apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje sferos politikos ir teisinės bazės įgyvendinimo aspektus tyrinėjo Rusijos ir Lietuvos autoriai B. Palavinskienė, В.В. Иванова, Т.М. Чанько³⁷.

Temos naujumas. Smurto artimoje aplinkoje tematika yra nagrinėjama Lietuvos ir užsienio tyrėjų darbuose. Esminis dėmesys šioje tematikoje yra nukreiptas į pačios smurto artimoje aplinkoje veikos analizę, ją patyrusių be nusikaltusių asmenų vertinimą, tinkamos smurto artimoje aplinkoje mažinimo tendencijų analizę. Šiuo darbu siekiama iš esmės išanalizuoti darbo autorės išsikeltus probleminius klausimus, susietus su smurto artimoje aplinkoje veikos fakto įrodymu, smurto formų

²³ Lina Beliūnienė ir kt., *Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimas Lietuvoje 2008-2013 m. problemos: teisinis tyrimas* (Vilnius: Teisės institutas, 2014).

²⁴ Laima Ruibytė, Vilius Velička, „Dirbančių ir būsimų policijos pareigūnų nuostatos į smurtą artimoje aplinkoje“, *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka* 7(2012): 166-180.

Laima Ruibytė, Vilius Velička, Teisinės ir psichologinės kliūtys, trukdančios pareigūnams sustabdyti smurtą šeimoje. *Policijos pareigūnų profesinio rengimo aktualijos: mokslinių straipsnių rinkinys* (Kaunas: Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakultetas, 2007).

²⁵ Darius Urbonas, „Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“, *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka* 5(2011):220-223.

²⁶ Kristina Grinevičiūtė, „Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmių probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 21(2)(2014):599-614.

²⁷ Justina Gulbickaja, *Smurto artimoje aplinkoje aspektai ir įstatymo taikymo praktika*. Konferencija Mokslinės minties šventė, 2013, žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=52416>.

²⁸ Rima Šideikaitė, Virgilijus Januška, „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas“, *Mokslo taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos* 1(2015):4-19.

²⁹ Laima Kubilienė, Marija Norvaišaitė, *Smurto artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo administracinės naštos mažinimo gerųjų užsienio praktikų analizė*, 2017, žiūrėta 2018 gegužės 28 d. <http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2017/10/U%C5%BDSIENIO-POLICIJOS-ADMINISTRACIN%C4%96S-NA%C5%A0TOS-MA%C5%BDINIMAS.pdf>

³⁰ Brigita Palavinskienė, Smurto šeimoje prevencija: užsienio šalių patirtis, *Jurisprudencija* 20(12) (2001):59-67.

³¹ Charlotte Bishop, Vanessa Bettinson, „Evidencing domestic violence, including behaviour that falls under the new offence of `controlling or coercive behaviour`, *The International Journal of Evidence & Proof* 22(1)(2018):224-248.

³² Ravneet Kaur, Suneela Garg, „Addressing domestic violence against women: an unfinished agenda“, *Indian Journal of Community medicine* 33(2)(2008):73-76.

³³ Rashida Manjoo, *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, 2015 m. birželio 10 d. A/HRC/29/27, žiūrėta 2018 gegužės 28 d. http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session29/Documents/A%20HRC%2029%2027_AEV.doc

³⁴ Neil Englehart, „CEDAW and gender violence: an empirical assessment“, *Michigan state law review* 265(2014): 265-280.

³⁵ Natalie Serra, „Queering international Human rights: LGBT access to domestic violence remedies“, *Journal of Gender, Social Policy & the Law* 21(3) (2013): 585-608.

³⁶ David Richards, Jillenne Haglund, *Violence against women and the Law* (London: Paradigm/ Routledge, 2015).

³⁷ Уголовная политика в сфере обеспечения безопасности здоровья населения, общественной нравственности и иных социально-значимых интересов, 2013, žiūrėta 2018 gegužės 18 d. http://www.yur.ksei.ru/netcat_files/userfiles/NAUKA/konf/sbornik-yuristy%202.pdf#page=176

apibrėžties tikslumu bei psichinės prievartos pavojingumo ir realumo įvertinimu. Ryšium su tuo, jog šios problematikos analizė yra aktuali bei nepakankamai išnagrinėta, formuojamas poreikis magistro darbo rėmuose identifikuoti išskirtus smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo probleminius aspektus. Pastarųjų probleminių aspektų analizė yra svarbi, kad būtų atskleistas probleminis veikos fakto įrodymo, smurto artimoje aplinkoje formų apibrėžimo bei psichinės prievartos pavojingumo ir realumo tikslingas įvertinimas, identifikuojant probleminius aspektus.

Problema. Smurtas artimoje aplinkoje yra neigiamas reiškinys, kuris visuomenėje pasitaiko ganėtinai dažnai. Tai yra nusikalstama veika, kurios tinkamas kvalifikavimas sukelia įvairias teises problemas. Pastarosios yra sietinos su nepakankamu ir neaiškiu smurto artimoje aplinkoje formų apibrėžimu, smurto reiškinio kvalifikavimu ir tinkamu vertinimu, dėl teisės aktuose identifikuojamų trūkumų. Todėl *darbe keliama problema:* smurto artimoje aplinkoje (fizinio, psichologinio, seksualinio ir ekonominio) formos ir jų kvalifikavimo ypatumai.

Darbe keliami probleminiai klausimai:

1. Kokiais įrodymais grindžiamas smurto artimoje aplinkoje fakto įrodymas, kai nėra akivaizdžių fizinio smurto žymių, o naudotas psichologinis, seksualinis ar ekonominis smurtas?
2. Kuo remiantis smurtas pripažįstamas kaip mažareikšmis?
3. Kokiais kriterijais vadovaujamas nustatant psichologinio smurto panaudojimą?

Darbo objektas: smurto artimoje aplinkoje probleminiai aspektai.

Darbo tikslas: atskleisti smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo probleminius aspektus.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti smurto artimoje aplinkoje sampratą, formas, nusikaltimo sudėtį ir smurto artimoje aplinkoje paplitimą Lietuvoje ir pasaulyje.
2. Išskirti teisės aktus, reglamentuojančius smurto artimoje aplinkoje reiškinį ir identifikuoti kompleksines smurto artimoje aplinkoje teisinio reglamentavimo taikymo ir klasifikavimo problemas.
3. Išanalizuoti smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo probleminius aspektus Lietuvos teismų praktikoje.

Darbo ir tyrimo metodai. Teorinei tiriamos tematikos analizei naudoti metodai: mokslinės literatūros šaltinių analizė, statistinių rodiklių analizė. Vadovaujantis šiais tyrimo metodais atlikta surinktos informacijos apžvalga, analizė ir sisteminimas.

Antroje darbo dalyje naudoti tyrimų metodai – teisės aktų ir kitų dokumentų analizė, sisteminimas ir vertinimas. Tyrimo metodai naudoti renkant ir sisteminant teisinę informaciją apie nusikalstamą veiką smurtą artimoje aplinkoje reglamentuojančius teisės aktus. Atlikta smurto artimoje aplinkoje kompleksinės teisinio reglamentavimo taikymo ir kvalifikavimo problemų analizė.

Trečioje darbo dalyje naudoti tyrimo metodai: teismų praktikos analizė, lyginamoji analizė, informacijos sisteminimas ir apibendrinimas. Surinkta, išanalizuota ir susisteminta Lietuvos teismų praktika, kvalifikuojant smurto artimoje aplinkoje nusikalstamą veiką. Atsižvelgiant į teismų praktiką identifikuoti probleminiai aspektai, susiformuojantys kvalifikuojant smurtą artimoje aplinkoje pagal darbe išskirtus probleminius aspektus.

Darbo struktūra. Baigiamasis magistro darbas sudarytas iš trijų pagrindinių darbo dalių.

Darbo pradžioje pateikiamas santrumpų sąrašas, įvadas. Pirmojoje darbo dalyje „Smurtas artimoje aplinkoje: teoriniai aspektai“ pristatoma smurto artimoje aplinkoje samprata ir formos, nusikalstamos veikos sudėtis. Atliekama smurto artimoje aplinkoje 2007-2017 m. statistinių rodiklių analizė Lietuvoje, trumpai pristatomas smurto artimoje aplinkoje paplitimo tendencijos pasaulyje. Šioje darbo dalyje atliekama smurto artimoje aplinkoje kaitos tendencingumo analizė, atskleidžiant šio neigiamo reiškinių paplitimą.

Antroje darbo dalyje „Smurto artimoje teisinis reglamentavimas ir kvalifikavimas“ pristatomi teisės aktai, reglamentuojantys smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimą. Identifikuojamos kompleksinės smurto artimoje aplinkoje teisinio reglamentavimo taikymo ir klasifikavimo problemos.

Trečioji darbo dalis „Smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimas: probleminiai aspektai“. Atliekant tiriamo reiškinių problemų tyrimą atskleidžiami smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo trūkumai bei spragos, atliekama teismų praktikoje identifikuotų probleminių aspektų analizė dėl smurto artimoje aplinkoje fakto įrodymo, kriterijų, kuriais vadovaujantis smurtas pripažintinas mažareikšmiu ir pagal kuriuos nustatomas psichologinio smurto panaudojimas.

Atlikus tiriamos tematikos analizę formuojamos baigiamosios išvados, pasiūlymai smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo problemų mažinimui, pateikiamas naudotos mokslinės literatūros šaltinių, teisės aktų ir kitų informacijos šaltinių sąrašas, anotacijos ir santraukos lietuvių bei anglų kalbomis, darbo priedai.

1. SMURTAS ARTIMOJE APLINKOJE: TEORINIAI ASPEKTAI

Smurtas artimoje aplinkoje yra socialinė, ekonominė, teisinė problema. Tai daugialypė problema, reikalaujanti išsamaus tyrėjų dėmesio, analizuojant tiek praktinius, tiek ir teorinius šios tematikos aspektus. Šią svarbą lemia faktas, jog nuo smurto artimoje aplinkoje kenčia asmenys, nepriklausomai nuo jų lyties, amžiaus, rasės, tautybės, išsilavinimo ir pan. Todėl tai problema, kuri yra nagrinėjama įvairiose mokslo studijose, tyrimuose, kad formuotųsi kitokia visuomenės samprata apie smurtą artimoje aplinkoje, nepakantumą šiam reiškiniui, kad atsirastų galimybė sumažinti žmogaus teisių pažeidimo pasireiškimą atvejus. Siekiant iš esmės analizuoti tiriamą tematiką, pirmoje darbo dalyje sisteminama teorinė informacija apie smurtą artimoje aplinkoje, atskleidžiant šio reiškinio sampratą, nusikalstamos veikos sudėtį, šį reiškinį reglamentuojančius teisės aktus bei identifikuoti teorines smurto artimoje aplinkoje problemas, kylančias dėl nepakankamo šio reiškinio teisinio reglamentavimo.

1.1. Smurto artimoje aplinkoje samprata ir formos

Prievarta kaip fenomenas yra istoriškai susiformavęs reiškinys, kurio vertinimas priklauso nuo laikmečio, kultūros, ekonominės ir socialinės situacijos. Problematiškiausia yra tai, kad prievarta yra itin giliai įsišaknijusi, todėl visuomenėje yra faktiškai priimtina ir leistina³⁸. Visgi, smurtas artimoje aplinkoje yra ne tik neigiamas reiškinys, bet ir nusikalstama veika, kuri yra visapusiškai pavojinga jį patiriančiam³⁹. Prievartos reiškinys visais laikais vyravo visame pasaulyje. Tokias tendencijas suformavo šeimos modeliai, kuriuose visuomet yra tam tikra priklausomybė – vaikai priklausomi nuo tėvų, sutuoktiniai priklausomi vienas nuo kito. Tokia priklausomybė ne visuomet sukuria teisingus santykius artimoje aplinkoje, kai vienas ar keli šeimos nariai įvairiomis formomis pradeda smurtauti prieš silpnesnius.

Smurtas artimoje aplinkoje yra sudėtinga ir rimta problema įvairiose pasaulio šalyse. Siekiant suvokti šio reiškinio specifiką bei sumažinti jo mastus reikalinga žinoti teisminę šio reiškinio vertinimo praktiką bei psichologinę smurtą patyrusių asmenų situaciją⁴⁰. Todėl kiekviena valstybė yra įpareigota kovoti su privartos institutu artimoje aplinkoje, siekiant pašalinti ir apriboti šį neigiamą

³⁸ Darius Urbonas, „Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5(2011):220-222.

³⁹ Laimutė Čaplikienė, Vilius Velička, „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19(1)(2017):51-52.

⁴⁰ Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu“, *Kriminologijos studijos* 2 (2014): 155-156.

reiškinį⁴¹. Remiantis pastarosiomis tendencijomis, pirmiausia kiekvienoje valstybėje turi būti aiškiai apibrėžta ir suvokta smurto artimoje aplinkoje samprata.

1 lentelė. Smurto artimoje aplinkoje sampratos

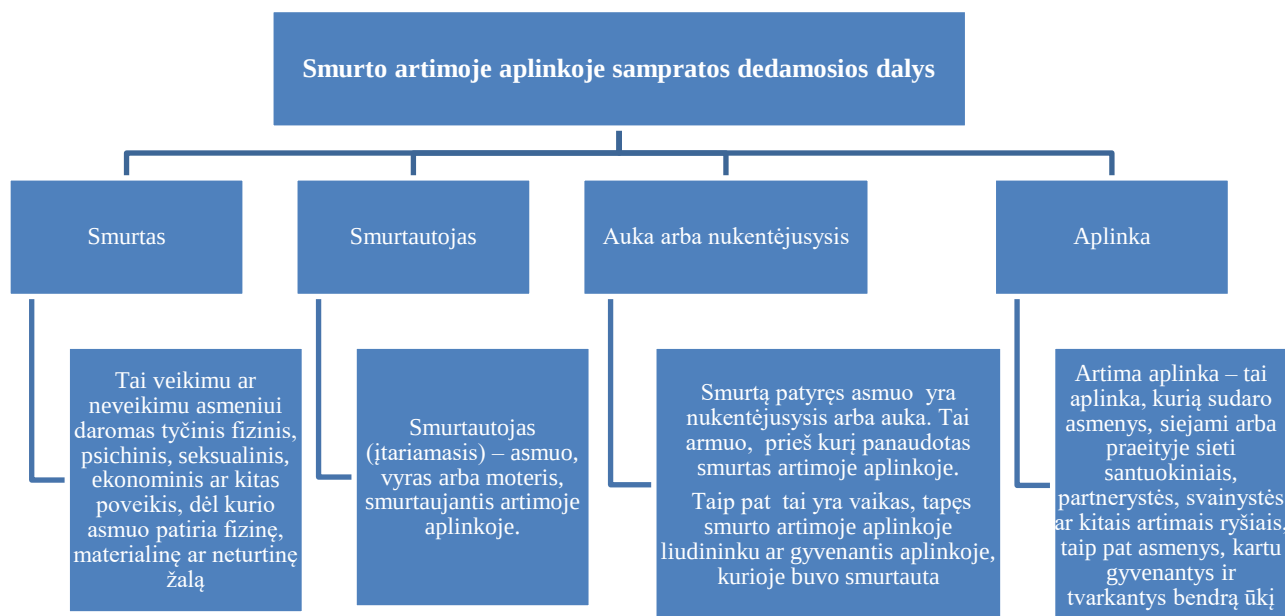
Šaltinis	Samprata
JT Generalinės Asamblėjos deklaracija dėl smurto prieš moteris panaikinimo, 1993, 1 str.	Smurtas artimoje aplinkoje yra bet kokie su žmogumi susieti smurtiniai veiksmai, turintys neigiamas pasekmes – fizinę, psichologinę, seksualinę žalą, moters kančias, apimantys grasinimus įvairiais aktais, prievarta, laisvės apribojimu bei pasireiškiantys tiek viešame, tiek ir privačiame gyvenime
JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija dėl smurto šeimoje prieš moteris panaikinimo, 2003, 1 str.	Smurtas šeimoje - tai įvairiomis formomis pasireiškiantys smurtiniai veiksmai privačiame gyvenime tarp asmenų, kurie yra susieti artimais giminystės ryšiais.
Ravneet Kaur, Suneela Garg, 2008:73-74.	Smurtas šeimoje – tai suaugusiojo neigiami veiksmai prieš artimus žmones – sutuoktinę, vaikus, tėvus, kuriais siekiama įbauginti ir kontroliuoti, kai smurtiniai veiksmai gali būti psichologiniai, fiziniai, seksualinės prievartos, ekonominiai.
Alfredas Laurinavičius, Rita Žukauskienė, 2009:103-104.	Smurtas artimoje aplinkoje tarp sutuoktinių 0 tai vyro ir moters tiesioginiai ir netiesioginiai veiksmais, kuriais siekiama pakenkti kitam sutuoktiniui. Tiesiogine veikia, kuria ketinama padaryti, grasinama ar padaroma fizinė žala kitam asmeniui, su kuriuo ji ar jis yra ar buvo intymiuose, seksualiniuose santykiuose. Smurtas yra rizikos reiškinys, kurio rizika apibrėžiama kaip tikimybė, kad smurtas artimoje aplinkoje gali pasireikšti.
Europos Parlamento rezoliucijoje dėl smurto prieš moteris panaikinimo, 2009, A p.	Smurtas artimoje aplinkoje yra tam tikrais tiesioginiais ar netiesioginiais veiksmais sukiamas skausmas kitam sutuoktiniui arba vaikui, turintis ilgalaikį neigiamą poveikį aukos emocinei, fizinei, psichinei sveikatai bei formuojantis prievartos ciklą iš kartos į kartą.
LR apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, 2011, 2 str. 5 p.	Smurtas – veikimu ar neveikimu asmeniui daromas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis ar kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę ar neturtinę žalą
Ilona Michailovič, 2012: 26	Smurtas – tai ne visada aiškiai matomas terorizmas, kuris pasireiškia kasdieniu fiziniais, psichologiniais, lytiniais ir ekonominiais smurtiniais veiksmais, kuriais siekiama sužaloti auką psichologiškai, fiziškai, seksualiai, ekonomiškai ir šie veiksmai vyksta įvairaus amžiaus ir įvairių visuomenės sluoksnių žmonių tarpe.
Rima Šideikaitė, Virgilijus Januška, 2015:4-5.	Smurtas šeimoje – tai agresyvus fizinis, psichologinis, seksualinis smurtas, ar kitas nusikalstamas elgesys, pasireiškiantis artimiausiojo žmogaus aplinkoje, tai yra namų ar šeimos ribose, kai auka ar smurtautojas susijęs artimais arba giminystės ryšiais. Smurtu siekiama kontroliuoti ir įbauginti.
Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo sudarymo Europos Sąjungos vardu, 2016, 3 str. b	Smurtas šeimoje – tai visi fizinio, seksualinio, psichologinio ar ekonominio smurto veiksmai, kurių imamasi šeimoje ar namų ūkyje arba tarp buvusių ar esamų sutuoktinių ar partnerių, nepriklausomai nuo to, ar smurtautojas dalinasi ar dalinosi tuo pačiu būstu kaip ir auka;

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Lietuvos ir užsienio autorių publikacijose išskiriamas sampratas bei teisės aktus ir juos lydinčius dokumentus, kurių išsamus sąrašas pateikiamas skyriuje „Literatūra“

Smurtas artimoje aplinkoje (žr. lentelę Nr. 1) yra apibrėžiamas faktiškai tapačiai tiek teisės aktuose, tiek tyrėjų darbuose. Tai įvairiomis formomis išreiškiami nusikalstami veiksmai prieš kitą asmenį, su kuriuo gyvenama artimoje aplinkoje, siekiant jį įbauginti bei kontroliuoti. Smurto artimoje aplinkoje sampratoje išryškėja tai, jog smurtas artimoje aplinkoje nėra vienkartinis reiškinys, o dažnu atveju tai yra ilgalaikis, nuolatos besikartojantis procesas, kurio pasekmės yra neigiamos. Paminėtina ir tai, kad smurto artimoje aplinkoje samprata susideda iš tam tikrų dalių, t.y. smurtinių veiksmų,

⁴¹ Neil Englehart, „CEDAW and gender violence: an empirical assessment“, *Michigan state law review* 265(2014): 266.

artimos aplinkos ir bei smurto akte dalyvaujančius asmenis. Kiekvienas šių dalių yra neatskiriama sudedamoji sampratos dalis, kurių kiekviena pristatoma 1 paveiksle.

1 pav. Smurto artimoje aplinkoje sampratos dedamosios

Šaltinis: Valstybinio audito išvada: Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas. Valstybės kontrolė 2015 m. gegužės 15 d., Nr. VA-P-40-8, žiūrėta 2018 gegužės 18 d. <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3331>, p.2; Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“. Valstybės žinios 72, 3475 (2011), 2 str. 1, 5, 7 p.; Ramunė Jakštienė, „Mokyklų dalyvavimas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese“. *Jurisprudencija* 18(2)(2017):312; Nijolė Dirsienė, *Kompleksinės paslaugos smurto problemą turinčiai šeimai*, 2016, žiūrėta 2018 gegužės 15 d. [http://www.hi.lt/uploads/news/id525/4.%20paslaugos%20seimai%20\[Compatibility%20Mode\].pdf](http://www.hi.lt/uploads/news/id525/4.%20paslaugos%20seimai%20[Compatibility%20Mode].pdf); Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, 2011, žiūrėta 2018 gegužės 12 d. <https://rm.coe.int/168008482e>

Smurto artimoje aplinkoje samprata susideda iš keturių dalių (žr. paveikslą Nr. 1). Tai yra smurtas, smurtautojas, auka arba nukentėjusysis, artima aplinka. Kiekviena šių dedamųjų dalių yra svarbi vertinant smurtą artimoje aplinkoje, šio proceso dalyvius bei vietą, kurioje įvykdyta nusikalstama veika. Jeigu nusikalstamoje veikoje nėra bent vienos iš šių dalių, tuomet tai nėra smurtas artimoje aplinkoje. Analizuojant kiekvieną sampratos dedamąją dalį atskirai pastebėtina, jog smurtiniai veiksmai gali būti atliekami tiek tyčia, tiek ir tam tikru neveikimu, tačiau visais atvejais šis reiškinys sukelia neigiamas pasekmes.

Smurtas artimoje aplinkoje formuoja žalą ne tik nukentėjusiajam, bet ir visai visuomenei⁴². Šeiminis smurtas yra reiškinys, kylantis per vienos lyties santykius su kita, tarp atskirų artimoje aplinkoje gyvenančių žmonių. Šis reiškinys nėra tiesiogiai priklausomai nei nuo rasės, lyties, amžiaus, išsilavinimo, tautybės ir pan. Tai yra neigiami veiksmai, galintys pasireikšti bet kurioje

⁴² Ramunė Jakštienė, „Mokyklų dalyvavimas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese“. *Jurisprudencija* 18(2)(2017):312.

artimoje aplinkoje, kurioje vienas ar keli asmenys dėl tam tikrų priežasčių yra linkę smurtauti⁴³. Smurtas artimoje aplinkoje yra tam tikra nusikalstamos veikos kategorija, apimanti kompleksinius veiksmus, sukeliančius neigiamus padarinius bei reikalaujančius suinteresuotų šalių įsitraukimo⁴⁴. Taip yra dėl priežasties, kad smurtu artimoje aplinkoje yra sukeliami ne tik fizinė ir materialinė, bet ir psichologinė bei nematerialinė žala⁴⁵. Visa tai rodo, kad ši problema nėra individuali, bet yra visuomeninė.

Smurtas artimoje aplinkoje yra sudėtingas reiškinys, nes dažnu atveju jo nuspėjamas yra sudėtingas, išskyrus tuos atvejus, kai šeima jau yra socialinės rizikos kategorijoje. Tuo tarpu jei šeima iš išorės atrodo normaliai funkcionuojanti, tai smurtą joje nustatyti itin sudėtinga, ypač tais atvejais, kai smurtas yra psichologinio ar ekonominio pobūdžio⁴⁶. Smurtas artimoje aplinkoje yra nusikalstama veika, galinti pasireikšti įvairiomis formomis - nuo psichologinio iki fizinio smurto, nuo grasinimo iki nužudymo⁴⁷. Tai yra visuomenėje susiformavusios prievartos modelis, kurį vienas asmuo įgyvendina per kitą, naudodamas įvairių rūšių smurtinius psichologinius, fizinius, ekonominius, emocinius ir kitus (žr. lentelę Nr. 2) veiksmus, siekdamas dominuoti ir gauti tai, ko nori⁴⁸. Toliau darbe pristatomos ir analizuojamos smurto artimoje aplinkoje formos, kurios pristatomos 2 lentelėje.

2 lentelė. Smurto artimoje aplinkoje formos

Smurto forma	Apibūdinimas	Šaltiniai
Fizinis smurtas	Tai labiausiai paplitusi ir pavojingiausia smurto rūšis, turinti akivaizdžiai matomus padarinius. Fizinis smurtas yra pavojingas, neteisėtais ir tyčiais veiksmais sukeliamas skausmas kitam asmeniui, atliekant fizinius smurtinius veiksmus prie kito asmens valią arba be jo sutikimo. Fizinio smurto išraiška - žmogaus audinių ar organų anatominio vientisumo arba funkcijų pažeidimai, skausmo sukėlimas, judėjimo laisvės apribojimas. Fizinio smurto padariniai gali būti įvairūs: gyvybės atėmimas, sveikatos sutrikdymas, skausmo ar kitokių fizinių kančių sukėlimas, laisvės atėmimas ar bejėgiškumo būklės sukėlimas. Fizinio smurto išraiškos: įvairus mušimas, smūgiai, kumščiaimas, spardymas, stumdymas, smaigimas, spjaudymas, deginimas, badymas, daužymas, žnaibymas, sužeidimas, griebimas už plaukų, kankinimas ir pan. Visa tai sukelia sveikatos sutrikdymą. Fizinį smurtą dažniausiai patiria moterys ir vaikai	Ilona Michailovič, 2012: 30 LR BK 140 str. Kristina Grinevičiūtė, 2014:600-601. 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas, 2014, p.2-3. Rima Šideikaitė, Virgilijus Januška, 2015:6. Ravneet Kaur, Suneela Garg, 2008:73-74. Darius Urbonas, 2011:223-225. BK 129-140 str.

2 lentelės tęsinys kitam puslapyje

⁴³ Natalie Serra, „Queering international Human rights: LGBT access to domestic violence remedies“, *Journal of Gender, Social Policy & the Law* 21(3) (2013): 587.

⁴⁴ Laima Kubilienė, Marija Norvaišaitė, *Smurto artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo administracinės naštos mažinimo gerųjų užsienio praktikų analizė*, 2017, žiūrėta 2018 gegužės 28 d.

<http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2017/10/U%C5%BDSIENIO-POLICIJOS-ADMINISTRACIN%C4%96S-NA%C5%A0TOS-MA%C5%BDINIMAS.pdf>, p. 14

⁴⁵ *Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga* Nr. AB-47-1, žiūrėta 2018 gegužės 18 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/apzvalga_smurtas_artimoje_aplinkoje.docx

⁴⁶ Laimutė Čaplikienė, Vilius Velička, „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19(1)(2017):51-52.

⁴⁷ Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“, *Teisė* 82 (2012): 28.

⁴⁸ Johannes Knutsson, Lisa Tompson, *Advances in evidence based policing* (London: Routledge, 2017), 17.

Psichologinis smurtas	Tai viena labiausiai paplitusių smurto formų, kuri pasireiškia pakartotiniu ir nuolatinio žodiniu piktnaudžiavimu, priekabiavimu, sulaikymu ir fizinių, finansinių ir asmeninių išteklių netekimu. Tokias veiksmais pažeidžiama asmens savigarda, sukeliamos psichinės sveikatos problemos, kurias seka ir fiziniai padariniai, gali būti privedama prie suicidinių veiksmų. Tai yra nesąžiningi įžeidinėjimai, tironijos, kurie yra itin skausmingi, neigiamai veikia žmogaus saugumą ir pasitikėjimą savimi. Psichologinio smurto išraiška dažniausiai yra įžeidžiantys žodžiai, pastabos, draudimai, gąsdinimai, kuriais yra siekiama asmenį įskaudinti, įbauginti, priversti suvokti priklausomybę nuo skriaudėjo, tai yra pažeisti aukos vidinį pasaulį. Tai yra nuolatinė kritika, jausmų ignoravimas, įsitikinimų išjuokimas, draudimas eiti į darbą, manipuliavimas, melavimas, atsisakymas kartu išeiti į viešumą ir pan. Psichologinio smurto nustatymo procesas yra sudėtingas.	Ilona Michailovič, 2012: 30 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas, 2014, p.2-3. Rima Šideikaitė, Virgilijus Januška, 2015:6. Ravneet Kaur, Suneela Garg, 2008:73-74. Darius Urbonas, 2011:223-225.
Ekonominis smurtas	Ekonominis smurtas – tai ekonominė prievarta, kuri yra sudėtingai įrodoma, kadangi jos akivaizdūs padariniai nėra matomi. Tai veiksmai, kuriais draudžiama dirbti, atiminėjami pinigai ar kitoks turtas, auka priverčiama perrašyti smurtautojui turtą, smurto auka yra verčiama gauti pinigų įvairioms reikmėms, aukai nėra duodami pinigai asmeninėms ar bendroms šeimos reikmėms (maistas, medicinos pagalba, išsilavinimas), kontroliuojamas šeimos biudžetas ir vienvaldiškai priimami finansiniai sprendimai, atsisakoma išlaikyti vaikus santuokoje ar skyrybų atveju (tai yra problemiškesnė, bet mažiausiai kriminalizuota ekonominio smurto forma – vengimas išlaikyti vaiką). Ekonominė prievarta pripažįstama rečiausiai, nes jos identifikavimo procesas yra sudėtingas.	Ilona Michailovič, 2012: 30 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas, 2014, p.2-3. Rima Šideikaitė, Virgilijus Januška, 2015:6. Darius Urbonas, 2011:223-225. LR BK 164 str.
Seksualinis smurtas	Seksualinis smurtas – tai vertimas prieš savo norą santykiuoti su kitu žmogumi, seksualinių poelgių kritikavimas, nepasitikėjimas ir nesveikas išreiškiamas pavydas. Tai yra seksualinė prievarta, kurią dažniausiai patiria moterys, tačiau ne išimtis ir vyrai bei vaikai. Seksualiniu smurtu yra kėsiniama į asmens gyvybę, orumą, sveikatą, kūno neliečiamybę, socialinę laisvę, asmens garbę, jame yra ir fizinio bei psichologinio smurto bruožų. Seksualinis smurtas pasireiškia kaip vertimas nusirengti, santykiuoti prieš sutuoktinio (partnerio) valią, ypatingai žiaurus lytinis santykiavimas, vertimas stebėti bei kartoti pornografinius veiksmus ir pan. Tokiu metu su auka elgiamasi kaip su sekso objektu, gali būti santykiuojama žiauriai būdais, naudojant fizinį smurtą	Ilona Michailovič, 2012: 30 Rima Šideikaitė, Virgilijus Januška, 2015:6. Ravneet Kaur, Suneela Garg, 2008:73-74. LR BK 149-153 str.
Psichinė prievarta	Tai smurto forma, pasireiškianti silpnėsių, priklausomų šeimos narių – moterų, vaikų, senelių – atžvilgiu, o ją pripažįsta daugiau nei 50 proc. patyrusiųjų smurtą artimoje aplinkoje. Psichinė prievarta pasireiškia sistemingu kito žmogaus bauginimu, naudojant psichinę prievartą, kurios sudėtyje pasireiškia ne vien grasinimai nužudyti, bet ir kitokiais poelgiais vykdomas bauginimo procesas, objektyviai pasireiškiantis baimės jausmo sukėlimu. Tai yra aktyvūs ir nuolatos pasikartojantys veiksmai žodžiu, raštu, veiksmais (pvz. turto apgadinimas, skambučiai naktimis ir pan.) ar kitais būdais, kuriais siekiama palaikyti sukeltą baimės jausmą aukai. Tai yra psichinio poveikio darymas.	Ilona Michailovič, 2012: 28. 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas, 2014, p.2-3. Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. AB-47-1.
Nepriežiūra	Tai neveiksmingumas, nepriežiūra, aplaidus, netinkamas elgesys su asmeniu, gyvenančiu artimoje aplinkoje. Ši smurto forma pasireiškia dėmesio asmeniui stoka, nesirūpinimu juo, draudimu lavintis, šviestis, marinimu badu, medicininės pagalbos neiškvietimu ligoniui ir kt.. Visi šie veiksmai yra fizinio ir psichologinio smurto dalis. Dėl nepriežiūros, vaikai negali arba vengia lankyti ugdymo įstaigas, moterys turi būti namuose ir nieko nesiekti bei neieškoti jokių galimybių visuomenėje, vyresnio amžiaus asmenys gali būti laikomi namuose, jais nesirūpinant ir pan.	Ramunė Jakštienė, 2017: 318-319. Rima Šideikaitė, Virgilijus Januška, 2015:6. Darius Urbonas, 2011:223-225.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal mokslinės literatūros šaltinius ir teisinę informaciją, kurios išsamus sąrašas pateikiamas skyriuje „Literatūra“

Smurtas artimoje aplinkoje gali pasireikšti įvairiomis formomis (žr. lentelę Nr. 2). Dažnai vieną šių formų lydi ir kitos formos. Todėl reiškiniui plečiantis plinta ir jo apimtys bei formos. Kiekviena smurto forma prasideda dėl tam tikrų priežasčių, kuriomis smurtautojas siekia paveikti savo auką. Smurtas gali prasidėti ir itin brutaliais veiksmais, tačiau tapaciai gali prasidėti tik žodiniu smurtavimu, nukreiptu į aukos psichologiją, tačiau palaipsniui pereiti prie fizinių veiksmų, seksualinės prievartos. Dažniausiai minima ir akcentuojama smurto forma yra fizinis smurtas, rečiau psichologinis ir seksualinis. Pastarųjų smurto formų išryškėjimą ir baudžiamosios atsakomybės už jas skyrimą paskatino pakitęs visuomenės ir politikų požiūris į smurtą artimoje aplinkoje. Dar viena smurto forma išskiriamas ekonominis smurtas, kuris yra susietas su psichologinio poveikio darymu aukai bei veiksmais, kurie gali būti ne fizinis smurtas, tačiau pažeidžiantys ir žeminantys artimoje aplinkoje gyvenančiuosius. Dar viena smurto forma – psichinė prievarta, kuri nuo psichologinio smurto išsiskiria tuo, kad psichinė prievarta yra vykdoma sistemingai ir nuolatos, nors būtent ši forma nepriskiriama nei prie vieno baudžiamajame kodekse išskirto smurto artimoje aplinkoje formos. Dar viena forma – nepriežiūra, kurios pasireiškimas yra siejamas ne tiek su fiziniais veiksmais, kiek su nepriežiūra, dėl kurios auka iš aplinkos gali patirti psichologinį ar fizinį smurtą.

Smurtas artimoje aplinkoje yra dažniausiai nukreiptas į moteris ir pasireiškiantis įvairiomis formomis. Bendrame kontekste smurtas artimoje aplinkoje gali būti nukreiptas ir į vaikus, vyresnio amžiaus žmones (pvz. tėvus), gyvenančius toje pačioje aplinkoje. Nepriklausomai nuo formos smurtiniai veiksmai gali sutrumpinti gyvenimo trukmę, privesti prie suicidinių veiksmų, piktnaudžiavimo narkotinėmis medžiagomis ar alkoholiu⁴⁹. Todėl smurtas artimoje aplinkoje, nepriklausomai nuo jo išraiškos bei smurtautojo pasirenkamų veiksmų formos turi niokojančias pasekmes kenčiančiajam ir traumuojantį poveikį smurto liudininkams, pvz. vaikams, kai prieš jų mamą ar tėvą yra smurtaujama⁵⁰. Smurto artimoje aplinkoje pasireiškimas nepriklausomai nuo jo formos yra netinkamas elgesys. Smurtautojas, suteikdamas skausmą kitam asmeniui traumuoja ir kitus aplinkoje esančius asmenis, matančius smurtinius veiksmus. Be to, tokios tendencijos suformuoja smurtinio elgesio išplitimą bei perdavimą ateities kartoms.

Reziumuojant išdėstytą, smurtas artimoje aplinkoje yra smurtiniai veiksmai, kuriais padaroma tiesioginė ir netiesioginė žala aukai. Skiriamos šešios pagrindinės smurto artimoje aplinkoje formos, t.y. fizinis, psichologinis, seksualinis, ekonominis smurtas, psichinė prievarta ir nepriežiūra. Nepriklausomai nuo smurto artimoje aplinkoje formos, tai yra ilgalaikiai ir nuolatiniai prievartiniai veiksmai, žalojantys aukos psichiką bei sveikatą. Smurtas artimoje aplinkoje visuomet turi pasekmes, kurios gali būti tiek fizinės, tiek ir moralinės. Smurtaujantis asmuo savo neigiamais

⁴⁹ Ravneet Kaur, Suneela Garg, „Addressing domestic violence against women: an unfinished agenda“, *Indian Journal of Community medicine* 33(2)(2008):73-74.

⁵⁰ Brigita Palavinskienė, Smurto šeimoje prevencija: užsienio šalių patirtis, *Jurisprudencija* 20(12) (2001):62.

veiksmams siekia kontroliuoti auką, įteigti jai baimės jausmą. Tai yra nusikalstami veiksmai, kuriais pažeidžiamas žmogaus orumas ir garbė, laisvė, žalojamas organizmas, privedama prie suicidinių veiksmų, psichinės sveikatos sutrikimų. Tai yra įstatymais draudžiami veiksmai, užtraukiantys smurtautojai baudžiamąją atsakomybę.

1.2. Smurto artimoje aplinkoje nusikaltimo sudėtis

Smurtas artimoje aplinkoje yra nusikalstama veika, kuri skiriasi nuo kitų dėl to, jog smurtaujantįjį ir auką arba nukentėjusįjį sieja artimas ryšys, t.y. artimi žmonės⁵¹. Tai yra nusikaltimas, kurio vertinimas vyksta per jo sudėtį.

Bendrai nusikaltimo arba baudžiamojo nusižengimo sudėtis – „tai baudžiamajame įstatyme numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių, kurie apibūdina pavojingą veiką, kaip tam tikrą nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, visuma. Nusikalstamos veikos sudėties požymiai būtini, kad pavojinga veika būtų pripažinta nusikalstama, o kaltas asmuo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Jei nėra bent vieno iš šių požymių, nėra ir nusikalstamos veikos sudėties“⁵². Analizuojant nusikaltimo sudėtį pastebėtina, kad pagal šią sampratą tam tikrais veiksmais turi būti įgyvendinti teisiškai nepriimtini veiksmai, kurie yra baudžiami pagal galiojančius teisės aktus ir atskiras nusikalstamas veikas reglamentuojančias nuostatas, taip pat pagal teismų praktiką. Kiekvienas nusikaltimas turi turėti tam tikrus požymius, kad būtų identifikuoti nusikalstama veika, užtraukianti baudžiamąją atsakomybę. Iš šios sampratos išplaukia tai, kad kiekvienos nusikalstamos veikos atveju jos sudėties požymiai gali būti kitokie.

Smurto artimoje aplinkoje nusikaltimo sudėtį sudaro objektyvioji ir subjektyvioji sudėtys. Objektyvioji sudėtis, t.y. objektyvioji pusė, kuri identifikuojama nustatant baudžiamosios veikos padarymo aplinkybes; ir pažeidimo objektas, t.y. teisės arba teisinis gėris į kurį buvo kėsintasi atliekant baudžiamąsias veikas. Šis gėris yra ginamas baudžiamojo įstatymo. Subjektyvioji pažeidimo sudėtis apima baudžiamosios veikos subjekto identifikavimą, kai tai yra asmuo, kuris savo veiksmais pažeidė baudžiamąjį įstatymą bei kaltės identifikavimą, kas sudaro objektyviąją nusikalstamos veikos pusę⁵³. Smurto artimoje aplinkoje nusikaltimo sudėtis pristatoma 3 lentelėje.

⁵¹ Laimutė Čaplikienė, Vilius Velička, „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19(1)(2017):51-52.

⁵² „Panevėžio apygardos teismo 2014 m. birželio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-437-581-2014“, Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/85842897349161/1A-437-581-2014>

⁵³ Paulius Veršekys, „Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai“, *Teisė* 82(2012):203-204.

3 lentelė. Smurto artimoje aplinkoje nusikaltimo sudėtis

Objektyvioji sudėtis	
Objektyvioji pusė	Objektyvioji nusikalstamos veikos pusė priklauso nuo to, kokie veikos objektyvieji požymiai yra identifikuojami. Tai yra fizinis smurtas, kurio pasėkoje kitam žmogui yra sukeliamas fizinis skausmas arba žmogus nežymiai sužalojamas ar trumpam susargdinamas (LR BK 140 str. 1 d.). Tokius veiksmus gali lydėti nežymus sveikatos sutrikdymas, grasinimas nužudyti, sunkus sveikatos sutrikdymas (LR BK 140 str. 2 d.). Grasinimas nužudyti ar nesunkus sveikatos sutrikdymas, kuris realizuojamas grasinimo išraiška su tikimybe, kad toks grasinimas gali virsti realiais veiksmais (LR BK 145 str. 1 d.). Veiksmai, kuriais buvo sužalotas arba susargdintas žmogus, kuris dėl tokių veiksmų ilgai sirgo, neteko dalies darbingumo (LR BK 138 str. 1 d.), nesunkiai sužalojo arba susargdino „mažametį; bejėgiškos būklės žmogų; savo artimąjį giminaitį ar šeimos narį; nėščią moterį; du ar daugiau žmonių; kankindamas ar kitaip itin žiauriai; kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu; dėl chuliganiškų paskatų; dėl savanaudiškų paskatų; dėl nukentėjusio asmens tarnybos ar piliečio pareigų vykdymo; siekdamas nuslėpti kitą nusikaltimą; siekdamas įgyti nukentėjusio asmens organą, audinį ar ląsteles, siekdamas išreikšti neapykantą asmenų grupei ar jai priklausančiam asmeniui dėl amžiaus, lyties, seksualinės orientacijos, neįgalumo, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų“ (LR BK 138 str. 2 d.)
Pažeidimo objektas	Nusikalstamos veikos objektas yra žmogaus sveikata ir gyvybė. Smurto auka, kurios teisės buvo suvaržytos, prieš ją/ jį buvo smurtaujama įvairiomis formomis – fizine, psichologine, seksualine, ekonomine, taikant psichinę prievartą, nepriežiūra.
Subjektyvioji sudėtis	
Nusikaltimo veikos subjektas	Asmuo, kuris įvykdo smurtinius veiksmus artimųjų atžvilgiu artimoje aplinkoje. Asmuo įvardinamas kaip smurtautojas, kuris įvykdė vienkartinius arba vykdo nuolatinis smurtinius veiksmus.
Subjektyvioji pusė	Subjektyvinė pusė pasireiškia tiesiogine arba netiesiogine tyčia. Tai yra veiksmai, kuriuos nusikalstamą veiką darantis subjektas supranta, kad dėl konkretaus fizinio smurto – pavojingos veikos – gali kilti atitinkami padariniai (fizinis skausmas asmeniui, jo nežymus sužalojimas ar trumpalaikis susargdinimas), ir jų siekiant, arba nors ir nesiekiant šių konkrečių padarinių, bet sąmoningai leidžiant jiems atsirasti. Tiesioginė tyčia yra fiksuojama tada, kai smurtautojas supranta, kokius veiksmus jis atlieka ir kokią tikslą turi juos atlikdamas. Netiesioginė tyčia gali būti tais atvejais, kai nusikalstami veiksmai atliekami smurtaujančiam asmeniui to nesuvokiant arba nesitikint, kad jo veiksmai gali sukelti neigiamus padarinius arba nenori kad jie būtų.

Saltinis: sudaryta darbo autorės pagal „Varėnos rajono apylinkės teismo 2016 m. vasario 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-8-445/2016“. Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/90278993412688/1-8-445/2016>; „Šiaulių apylinkės teismo 2014 m. lapkričio 4 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-1254-771/2014“, Liteko teismai, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=956d908a-976a-47de-8720-a6dfa4ae7880>; „Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2016 m. lapkričio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-778-563/2016“, Liteko teismai, <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=31b49385-d152-403f-b133-d19f3728065f>; „Kauno apylinkės teismo 2017 m. vasario 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-296-240/2017“, Eteismai, <http://eteismai.lt/byla/180205039588809/1-296-240/2017>; Kristina Grinevičiūtė, „Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmių probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 21(2)(2014):600-601.

Smurto artimoje aplinkoje atveju nusikaltimo sudėtyje turi būti identifikuota objektyvioji ir subjektyvioji sudėtis (žr. lentelę Nr. 3). Priklausomai nuo to, pagal kokią LR BK straipsnį nusikalstama veika kvalifikuojama (objektyvioji sudėtis) bei kokio pobūdžio kaltės (subjektyvioji pusė) atskleidžiama priklauso ir baudžiamojo įstatymo taikymas. Visais atvejais nusikalstamos veikos pažeidimo objektas (objektyvioji sudėtis) yra smurto auka, o nusikaltimo veikos subjektas (subjektyvioji pusė) yra smurtautojas.

Kiekvieną nusikalstamos veikos sudėties požymį reikalinga išsamiai ištirti ir išsiaiškinti visas nusikalstamos veikos sudėties objektyvias ir subjektyvias aplinkybes. Detalizuojant smurto artimoje aplinkoje nusikalstamą veiką reikalinga remtis subjektyviuoju kriterijumi, t.y. konkrečiu

nukentėjusiojo suvokimu, objektyviuoju kriterijumi, t.y. smurtinio poveikio gebėjimu paveikti žmogų bei kitomis aplinkybėmis⁵⁴. Smurto artimoje aplinkoje aplinkybės gali būti įvairios:

- įvykio aplinkybės, ar toks elgesys yra normalus, įprastas ir gali būti pateisinamas, kaip jis gali būti aiškinamas pagal situaciją;
- nusikalstamos veikos padarymo įrankiai, kokius daiktus smurtautojas naudojo, siekdamas sužeisti auką, į ką buvo nukreipti naudojami įrankiai (pvz. gyvybei svarbių organų pažeidimą);
- nusikalstamos veikos bei atliekamų veiksmų intensyvumą ir priežastis, dėl kurių jie buvo nutraukti;
- smurtautojo ir aukos tarpusavio santykius vykstant nusikalstamai veikai, prieš ją ir po jos padarymo;
- įvertinti, kaip auka suvokia smurtautojo veiksmus ir elgiasi dėl jų;
- smurtautojo tyčios kryptingumą, kokių tikslų smurtautojas siekė įvairiomis formomis smurtaudamas⁵⁵.

Analizuojant pristatytas aplinkybes yra nustatoma nusikalstamos veikos sudėtis bei vertinama, pagal kokius baudžiamojo kodekso straipsnius turi būti baudžiamas smurtautojas. Greta pastarųjų veiksmų formuojamas išvados apie tai, ar smurtas artimoje aplinkoje kaip veika yra įrodytas, išskiriami kriterijai pagal kuriuos vertinamas ar smurtas yra mažareikšmis ar ne. Taip pat nustatoma, kokiomis tiksliai formomis buvo smurtaujama.

Tiriant nusikalstamą veiką dėl smurto artimoje aplinkoje, dažnai identifikuojama, kad smurtautojo poelgiai ir veiksmai gali būti neracionalūs ir nenusipėjami⁵⁶. Todėl siekiant konkrečiai ir tikslingai identifikuoti nusikalstamos veikos faktą, kiekvienas nusikalstamos veikos požymis turi būti išaiškintas, įrodytas bei konstatuotas. Jeigu nusikaltimo sudėtyje nėra bent vieno sudėties požymio, tuomet veika negali būti kvalifikuojama pagal konkrečią sudėtį, o nusikaltęs asmuo negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn⁵⁷. Smurto artimoje aplinkoje nusikaltimo sudėties vertinimas yra sudėtingas procesas. Taip yra dėl priežasties, kad ne visos smurto artimoje aplinkoje formos yra akivaizdžios, išskyrus fizinį smurtą, atskirais atvejais seksualinį smurtą, kai yra tiesioginiai įrodymai. Tuo tarpu kitų formų, tokių kaip psichologinis ir ekonominis smurtas, psichinė prievarta, nepriežiūra nusikaltimo sudėtį ne visada įmanoma tikslingai atskleisti, dėl ko pasunkėja smurto artimoje aplinkoje kaip veikos fakto įrodymas, nusikalstama veika gali būti pripažinta kaip mažareikšmė,

⁵⁴ Kristina Grinevičiūtė, „Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmių probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 21(2)(2014):604.

Paulius Veršekys, „Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai“, *Teisė* 82(2012):199.

⁵⁵ Kristina Grinevičiūtė, „Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmių probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 21(2)(2014):604.

⁵⁶ Laimutė Čaplikienė, Vilius Velička, „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19(1)(2017):51-52.

⁵⁷ Paulius Veršekys, „Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai“, *Teisė* 82(2012):199.

atskiros smurto formos gali būti netgi neidentifikuotos. Visa tai pažeidžia žmogaus teises, o tai suformuoja neigiamas vertinamąsias tendencijas visuomenėje dėl teisėkūros objektų veiklos objektyvumo ir sistemingumo.

Reziumuojant išdėstytą, smurtas artimoje aplinkoje yra nusikalstama veika, kurią aiškinantis turi būti atskleista nusikaltimo arba baudžiamojo nusižengimo sudėtis. Atskleidžiant nusikalstamą veiką turi būti identifikuoti objektyvieji ir subjektyvieji veikos požymiai. Priklausomai nuo jų atskleidimo, nusikalstamą veiką padaręs asmuo yra traukiamas baudžiamajon atsakomybėn. Visais atvejais, kai smurtauojama artimoje aplinkoje, nusikaltimo sudėties pažeidimo objektas yra žmogus, jo gyvybė ir sveikata, o baudžiamosios veikos subjektas – asmuo, kuris įvairiomis formomis smurtavo prieš savo artimuosius.

1.3. Smurto artimoje aplinkoje statistika Lietuvoje ir pasaulyje

Smurtas artimoje aplinkoje pastarąjį dešimtmetį yra vis labiau eskaluojama problema tiek Lietuvoje, tiek ir kitose valstybėse. Smurto pripažinimas ir šios problemos aktyvus vertinimas sukuria sąlygas spręsti šią sudėtingą problemą. Siekiant magistro darbe įvertinti smurto artimoje aplinkoje paplitimą bei vertinimą Europos mastu, magistro darbe atliekama smurto artimoje aplinkoje tendencingumo analizė pristatant statistinius šio reiškinio duomenis bei smurto artimoje aplinkoje vertinimas Europos žmogaus teisių teismo praktikoje.

Smurtas artimoje aplinkoje yra neigiamas socialinis reiškinys, pasireiškiantis tiek Lietuvoje, tiek ir visame pasaulyje. Šiame darbo skyriuje pristatoma smurto artimoje aplinkoje rodiklių dinamika Lietuvoje 2007-2017 m. bet trumpai pristatomos pasaulinės šio reiškinio pasireiškimo tendencijos.

Europos Tarybos (toliau darbe – ET) duomenimis beveik pusė (45 proc.) Europoje gyvenančių moterų yra bent kartą patyrę skirtingų formų smurtą artimoje aplinkoje, o kasdien viena iš penkių moterų Europoje tampa smurto artimoje aplinkoje auka. Dažniausiai pasireiškianti smurto forma prieš moteris yra fizinis smurtas⁵⁸. Tuo tarpu tikslų duomenų apie psichologinio ir ekonominio smurto patyrimą nėra, kas nesudaro sąlygų tikslingai apibrėžti visus statistinius duomenis.

Smurtas artimoje aplinkoje yra aktuali problema ne pavienėse valstybėse, o bendrame pasauliniame kontekste. 2002 m. Pasaulinės sveikatos organizacijos (toliau darbe – PSO) duomenimis iki 69 proc. šeimose gyvenančių asmenų (dažniausiai moterų), patiria fizinį partnerio smurtą. 2008-2011 m. duomenimis Australijoje, Kanadoje JAV kasmet iki 3 proc. moterų patyrė sutuoktinio smurtą, Nikaragvoje – iki 27 proc., Korėjos Respublikoje – iki 38 proc., Palestinos, Vakarų kranto ir Gazos ruože iki 52 proc., Japonijoje – iki 15 proc., Serbijoje ir Juodkalnijoje iki 24

⁵⁸ Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu“, *Kriminologijos studijos* 2 (2014): 157.

proc., Peru iki 69 proc., Etiopijoje iki 71 proc., Indijoje iki 37 proc. moterų, kurių amžius svyruoja nuo 15 iki 45 m. patiria smurtą artimoje aplinkoje. Tokios smurto paplitimo tendencijos tikėtinais priklauso nuo religinių bei kultūrinių veiksnių⁵⁹. 2014 m. ES pagrindinių teisių agentūros tyrimo duomenimis apie 62 mln. moterų kasdien patiria smurtą artimoje aplinkoje, o 12 moterų ES yra nužudomos po patirto smurto⁶⁰. ES pagrindinių teisių agentūros (FRA) atliktas tyrimas 2014 m. atskleidė, kad 24 proc. moterų patyrė fizinį smurtą (ES vidurkis 20 proc.), o 51 proc. moterų – psichologinį smurtą (ES vidurkis – 43 proc.) iš savo partnerio⁶¹. Skirstant smurto artimoje aplinkoje paplitimą pagal formas pasauliniu mastu nustatyta, kad seksualinį smurtą patiria apie 25 proc. moterų, psichologinį daugiau nei 82 proc. moterų⁶². Skaudi smurto forma yra seksualinis smurtas, kurį patiria itin daug moterų visame pasaulyje, tačiau tikslų šios smurto formos statistinių duomenų nusakyti neįmanoma dėl to, kad aukos nėra linkę apie tai kalbėti, dažnai nutyli apie tai bijodamos pasmerkimo ir asmeninės kaltės dėl to, kas įvyko⁶³. Tokie duomenys bei informacija įgalina teigti, kad smurtas artimoje aplinkoje yra paplitęs reiškinys visame pasaulyje. Smurto aukomis dažniausiai tampa moterys, bet ir vaikai šioje situacijoje būna dažnai tiek aukos, tiek ir stebėtojai, kas taipogi prilyginama smurto aktui.

Analizuojant smurto artimoje aplinkoje paplitimo reiškinį Lietuvos mastu pastebėtina, kad šio reiškinio mastai ES ir pasaulio valstybių tarpe Lietuvoje yra itin dideli. Tai rodo atlikti tyrimai, kuriais nustatyta, jog pvz. 2008 m. smurto artimoje aplinkoje paplitimas Lietuvoje buvo du kartus didesnis nei kitose šalyse, tokiose kaip Didžioji Britanija ar Kanada⁶⁴.

Jau 2001-2004 m. atlikto tyrimo duomenys parodė, kad smurtas artimoje aplinkoje yra viena iš penkių pagrindinių probleminių žmogaus teisių sričių Lietuvoje⁶⁵. Tuo tarpu nuo 2012 m. smurto artimoje aplinkoje registruotų atvejų skaičius aktyviai išaugo, kaip pvz. 2015 m. sudarė 14,8 proc. bendro nusikalstamumo lygio valstybėje, lyginant su tokio smurto atvejais ankstesniais metais 2012

⁵⁹ Loreta Stonienė, Vaida Aguonytė, Laura Narkauskaitė, „Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys“, *Visuomenės sveikata* 2(57)(2011):9.

Ravneet Kaur, Suneela Garg, „Addressing domestic violence against women: an unfinished agenda“, *Indian Journal of Community medicine* 33(2)(2008):73-74.

⁶⁰ Laima Vaigė, „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“, *Jurisprudencija* 23(1) (2016):90.

⁶¹ Mėta Adutavičiūtė ir kt., *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas* (Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2014), p. 6-7.

⁶² Loreta Stonienė, Vaida Aguonytė, Laura Narkauskaitė, „Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys“, *Visuomenės sveikata* 2(57)(2011):9.

Rima Šideikaitė, Virgilijus Januška, „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas“, *Mokslų taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos* 1(2015):6.

⁶³ Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu“, *Kriminologijos studijos* 2 (2014): 159.

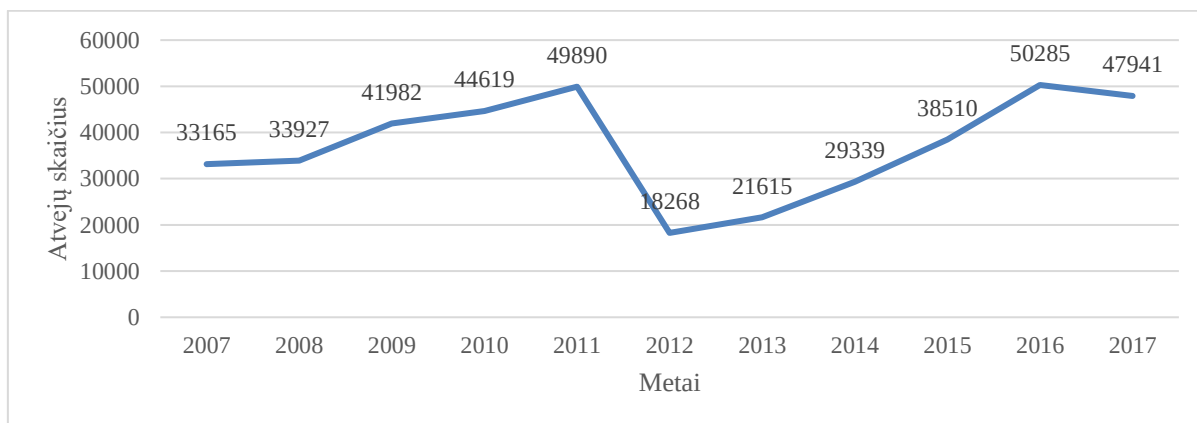
Ravneet Kaur, Suneela Garg, „Addressing domestic violence against women: an unfinished agenda“, *Indian Journal of Community medicine* 33(2)(2008):73-74.

⁶⁴ Darius Urbonas, „Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5(2011):220-222.

Justina Gulbickaja, *Smurto artimoje aplinkoje aspektai ir įstatymo taikymo praktika*. Konferencija Mokslinės minties šventė, 2013, žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=52416>

⁶⁵ Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“, *Teisė* 82 (2012): 27-30.

m.– 9,2 proc., 2013 m.– 10,5 proc., 2014 m.–12,5 proc. Tokie atvejai fiksuojami, kai smurtas artimoje aplinkoje dažniausiai įvykdomas moterų ir vaikų atžvilgiu⁶⁶. Tai yra buitinis smurtas, kuris yra įvykdomas artimiausioje aplinkoje – namuose, kuriuose gyvena šeima. Tokiu būdu pasireiškia agresija šeiminiuose santykiuose⁶⁷. Nuo 2011 m., kai buvo priimtas ir įsigaliojo ASAAĮ, pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje skaičius žymiai išaugo ir kasmet išlieka aukšto lygio⁶⁸. Smurto artimoje aplinkoje atvejai Lietuvoje per pastarąjį dešimtmetį pristatomi 2 paveiksle.

2 pav. Smurto artimoje aplinkoje atvejai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal *Statistiniai duomenys apie smurtą artimoje aplinkoje ir smurtą prieš moteris*, 2018, žiūrėta 2018 lapkričio 13 d. http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2018/07/smurto-statistika_2018-01-24.pdf; Darius Urbonas, „Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5(2011):226; *Statistiniai duomenys apie smurtą artimoje aplinkoje ir smurtą prieš moteris*, 2018, žiūrėta 2018 lapkričio 13 d. http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2018/07/smurto-statistika_2018-01-24.pdf; Laimutė Čaplikienė, Vilius Velička, „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19(1)(2017):52-55; Rima Šideikaitė, Virgilijus Januška, „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas“, *Mokslo taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos* 1(2015):9; *Smurto artimoje aplinkoje statistika*, 2018, žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <https://osp.stat.gov.lt/infografikas30>; Artūras Bajorinas, *Statistika ir tendencijos: smurtas artimoje aplinkoje*, 2014, žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas%5B1%5D.pdf>, p. 2-4; Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“, *Teisė* 82 (2012): 26, 30; *Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaitos*, 2011-2017 m., žiūrėta 2018 spalio 22 d. <https://policija.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos>

Smurto artimoje aplinkoje atvejų analizė (žr. paveikslą Nr. 2) atskleidė, kad smurto atvejų skaičius per dešimtmetį išaugo 1,5 karto. Nuo 2007 m. iki 2011 m. smurto atvejų skaičius išaugo iki 49890 atvejų per metus. 2012 m. šis skaičius sumažėjo ~2,5 karto, tačiau jau nuo 2013 m. pradėjo aktyviai augti. Tokias tendencijas galėjo lemti visuomenės suaktyvėjimas pranešant apie galimus smurto artimoje aplinkoje atvejus.

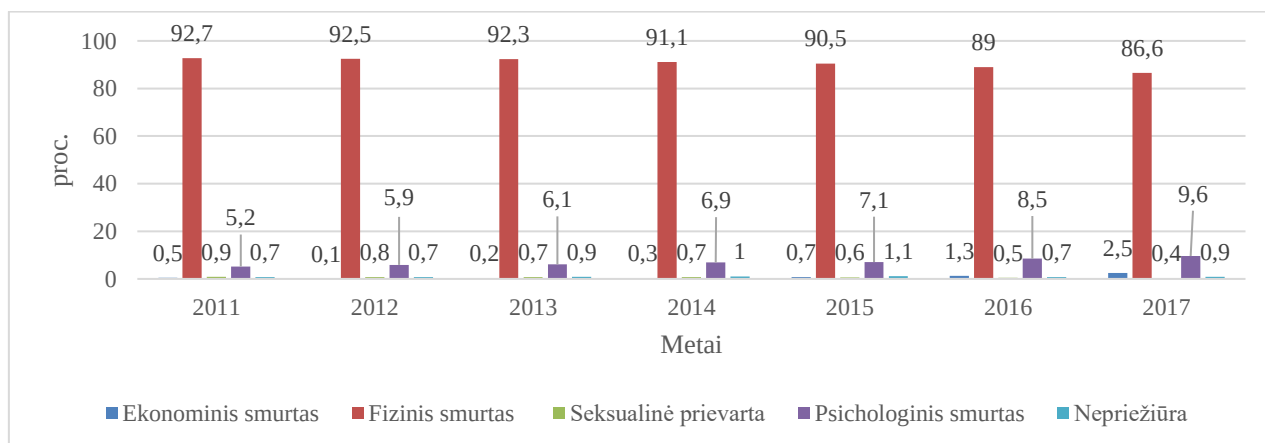
⁶⁶ Ramunė Jakštienė, „Mokyklų dalyvavimas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese“. *Jurisprudencija* 18(2)(2017):308-309.

⁶⁷ Lina Beliūnienė ir kt., *Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimas Lietuvoje 2008-2013 m. problemos: teisinis tyrimas* (Vilnius: Teisės institutas, 2014), 57.

⁶⁸ Laimutė Čaplikienė, Vilius Velička, „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19(1)(2017):52-55.

„Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 m. programos įgyvendinimo 2017-2010 metų veiksmų planas“, *TAR*, 6554 (2017), 4 p

Smurtas artimoje aplinkoje, kaip jau ir buvo minėta darbe, pasireiškia įvairiomis formomis. Dažniausia forma yra įvardinamas fizinis smurtas, kuris yra akivaizdus. Tačiau anot tyrėjų, apie 42 proc. šeimose gyvenančių moterų Lietuvoje yra bent kartą patyrę ne tik fizinį, bet ir seksualinį, psichologinį, ekonominį smurtą, nepriklausomai nuo amžiaus (18 – 74 m. moterys)⁶⁹. Smurto artimoje aplinkoje pasiskirstymas pagal formas pristatomas 3 paveiksle.

3 pav. Smurto artimoje aplinkoje atvejai pagal formas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal *Statistiniai duomenys apie smurtą artimoje aplinkoje ir smurtą prieš moteris*, 2018, žiūrėta 2018 lapkričio 13 d. http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2018/07/smurto-statistika_2018-01-24.pdf; *Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaitos*, 2011-2017 m., žiūrėta 2018 spalio 22 d. <https://policija.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos>; *Nusikalstamų veikų statistika*, 2007-2017 m., žiūrėta 2018 spalio 22 d. <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1?year=2018&period=1-10&group=162>

Remiantis statistiniais duomenimis (žr. paveikslą Nr. 3), smurtas artimoje aplinkoje dažniausiai pasireiškia fiziniais veiksmais. Bendrame pasiskirstymo pagal smurto formas kontekste, fizinio smurto procentinė išraiška nuo 2011 m. sumažėjo 6,1 proc., bet tokios tendencijos gali būti išskirtos dėl to, jog identifikuojama vis daugiau kitų formų smurto protrūkių artimoje aplinkoje. Antra pagal dažnį smurto forma – psichologinis smurtas nuo 2011 m. aktyviai augo ir 2017 m. pagal oficialiąją statistiką jau pasiekė 9,6 proc., t.y. išaugo 4,4 proc. Pastebėtina ir tai, kad išaugo smurto formas – ekonominio smurto rodikliai 2 proc., kai 2011 m. šios smurto formos rodiklis buvo 0,5 proc., o 2017 m. jau 2,5 proc. Panašūs išlieka seksualinės prievartos (iki 0,9 proc.) ir nepriežiūros rodikliai (0,9 proc.) analizuojamu 2011-2017 m. laikotarpiu. Tokie rodikliai įgalina formuoti prielaidą, kad smurtas artimoje aplinkoje dažniausiai pasireiškia fizinio ir psichologinio smurto formomis. Tačiau išlieka tendencija, kad ekonominio smurto, seksualinio smurto ir nepriežiūros tikslų rodiklių nėra, dėl to, jog šios smurto formos ne visais atvejais turi akivaizdžius įrodymus, dėl ko jas sunku identifikuoti ir pagrįsti.

⁶⁹ Loreta Stonienė, Vaida Aguonytė, Laura Narkauskaitė, „Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys“, *Visuomenės sveikata* 2(57)(2011):9.
Ilona Tamutienė, „Vyresnio amžiaus moterų patiriama prievarta ir sąsajos su jų gyvenimo kokybe Lietuvoje“, *Gerontologija* 12(2)(2011):101.

Smurto artimoje aplinkoje atvejai registruojami pagal policijoje gautus iškvietus, kurių ne visi pasitvirtina, todėl teisiniame kontekste dėl patiriamų smurtinių veiksmų šeimoje yra pradami ikiteisminiai tyrimai, yra surašomi administracinės teisės pažeidimų protokolas arba atsisakoma pradėti ikiteisminį tyrimą. Šios registracijos statistiniai duomenys pristatomi 4 lentelėje.

4 lentelė. Pranešimai apie konfliktus ir galimą smurtą artimoje aplinkoje

Metai	Užregistruota iškvietus	Atsisakyta pradėti ikiteisminį tyrimą	Pradėtas ikiteisminis tyrimas	Surašytas administracinių teisės pažeidimų protokolas
2007	33165	3802	823	2131
2008	33927	4355	680	2560
2009	41982	4562	737	2972
2010	44619	4892	1121	3106
2011	49890	6382	1577	3415
2012	18268	7586	3064	7078
2013	21615	10015	7285	4315
2014	29339	10374	10176	8789
2015	38510	10703	10340	2164
2016	50285	10890	10569	7910
2017	47941	12514	11986	6143

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Darius Urbonas, „Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5(2011):226; Statistiniai duomenys apie smurtą artimoje aplinkoje ir smurtą prieš moteris, 2018, žiūrėta 2018 lapkričio 13 d. http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2018/07/smurto-statistika_2018-01-24.pdf; Rima Šideikaitė, Virgilijus Januška, „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas“, *Mokslo taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos* 1(2015):9; *Smurto artimoje aplinkoje statistika*, 2018, žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <https://osp.stat.gov.lt/infografikas30>; Artūras Bajorinas, *Statistika ir tendencijos: smurtas artimoje aplinkoje*, 2014, žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas%5B1%5D.pdf>, p. 2-4; Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“, *Teisė* 82 (2012): 26, 30; *Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaitos, 2011-2017 m.*, žiūrėta 2018 spalio 22 d. <https://policija.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos>; *Nusikalstamų veikų statistika, 2007-2017 m.*, žiūrėta 2018 spalio 22 d. <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1?year=2018&period=1-10&group=162>

Analizuojant oficialiai užfiksuotus smurto artimoje aplinkoje atvejus (žr. lentelę Nr. 4) pastebėtina, kad tik dalis užregistruotų iškvietus yra perduodami ikiteisminiam tyrimui, kai 2007 m. tokių bylų buvo iškelta apie 3 proc. pagal bendrą iškvietus skaičių, o 2017 m. jau beveik 30 proc. pagal gautus iškvietus buvo pradėtas ikiteisminiai tyrimas dėl smurto artimoje aplinkoje. Tai rodo, jog pastaraisiais metais, kai 2011 m. buvo priimtas ASAAĮ, pradėta beveik 10 kartų daugiau ikiteisminių tyrimų, kas rodo realias šio neigiamo socialinio reiškinių tendencijas.

Ikiteisminiai tyrimai, nustačius smurtą artimoje aplinkoje yra kvalifikuojami pagal LR BK straipsnius, pagrindžiančius nustatyto smurto atvejus. Pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl smurto artimoje aplinkoje pagal LR BK straipsnius, dėl kurių buvo pradėti ikiteisminiai tyrimai, užfiksavus smurtą artimoje aplinkoje 2007-2017 m. pristatomi 5 lentelėje.

5 lentelė. Pradėtų ikiteisminių tyrimų dėl smurto artimoje aplinkoje pasiskirstymas pagal LR BK straipsnius (proc.), dėl kurių buvo pradėti ikiteisminiai tyrimai, užfiksavus smurtą artimoje aplinkoje

Metai	LR BK 140 str. (Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas)	LR BK 145 str. (grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas)	LR BK 138 str. (nesunkus sveikatos sutrikdymas)	Kiti straipsniai
2007	14,6	23,8	45,8	15,8
2008	19,9	12,8	53,2	14,1
2009	14,8	19,8	53,6	11,8
2010	13,3	25,9	49,6	11,2
2011	53,2	19,7	19,8	7,3
2012	72,6	17,6	6,6	1,2
2013	83,2	13,2	2,2	1,4
2014	84,4	13,4	1	1,2
2015	84,6	13,4	0,9	1,1
2016	83,7	12,5	2,5	1,3
2017	82,4	14,2	2	1,4

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Rokas Uscila, Neringa Grigutytė, Evaldas Karmaza, *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus* (Vilnius: Policijos departamentas prie LR VRM, 2008), p. 57; *Smurto artimoje aplinkoje statistika*, 2018, žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <https://osp.stat.gov.lt/infografikas30>; Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“, *Teisė* 82 (2012): 26; *Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaitos*, 2011-2017 m., žiūrėta 2018 spalio 22 d. <https://policija.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos>; *Nusikalstamų veikų statistika*, 2007-2017 m., žiūrėta 2018 spalio 22 d. <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1?year=2018&period=1-10&group=162>

Smurto atvejų, kurie yra kvalifikuojami pagal LR BK 138 str., 140 str., 145 str. (žr. lentelę Nr. 5), pasiskirstymas 2007-2017 m. aktyviai pakito. Daugiausia nusikalstamų smurtinių veikų iki 2011 m. buvo kvalifikuojamos pagal LR BK 145 str., o nuo 2012 m. tokių veikų procentas žymiai sumažėjo. Tuo tarpu smurtinių veiksmų kvalifikavimas pagal LR BK 140 str. skaičius išaugo daugiau nei 4 kartus 2017 m. lyginant su 2007 m. nuo 14,6 proc. iki 82, 4 proc. Tokios tendencijos leidžia formuoti prielaidą, kad pastaraisiais metais po ASAAĮ priėmimo dažniau atsižvelgiama į smurto artimoje aplinkoje atvejus, kai sukeliamas nežymus sveikatos sutrikdymas. Paminėtina ir tai, kad pagal LR BK 138 str. kvalifikuojamų smurtinių veikų skaičius sumažėjo daugiau nei 20 kartų 2017 m. (2 proc.) lyginant su 2007 m. (45,8 proc.). Statistinių duomenų analizė leidžia formuoti išvadą, kad pastarąjį dešimtmetį kito smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimas, kuris dabartiniu metu dažniausiai klasifikuojamas pagal LR BK 140 str., kiek rečiau pagal LR BK 145 str.

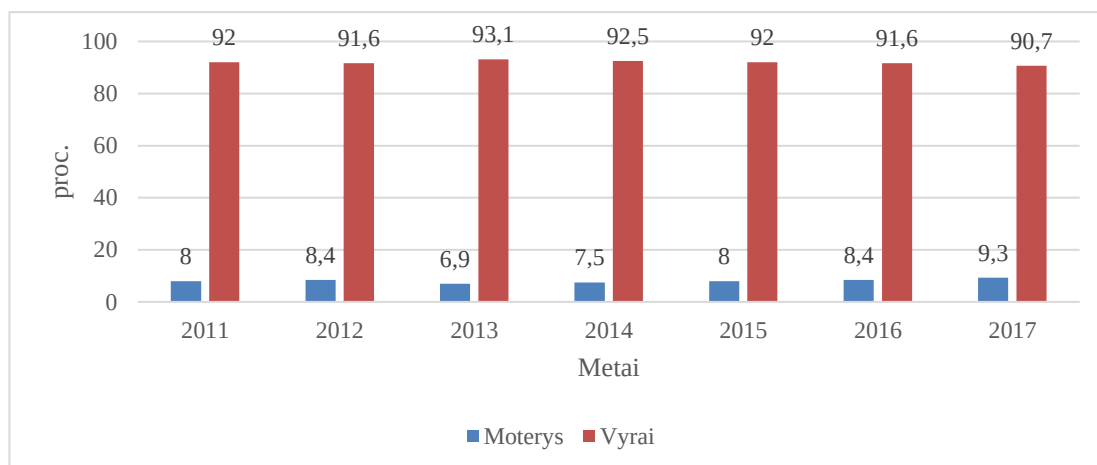
Smurtautojais artimoje aplinkoje gali būti ir vyrai ir moterys. Tyrimais nustatyta, kad santykinai dažniau agresyvūs šeimoje yra vyrai, kurie prieš savo sutuoktines smurtauja ir prieš santuoką ir po vedybų įvairiomis formomis⁷⁰. Dažniausiai smurtas artimoje aplinkoje pasireiškia prieš

⁷⁰ Alfredas Laurinavičius, Rita Žukauskienė, „Pakartotinio smurto prieš sutuoktinę/partnerę rizikos įvertinimo galimybės taikant b-safer metodiką“, *Socialinis darbas* 8(1)(2009):103-104.

Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“, *Teisė* 82 (2012): 27-30.

Laima Ruibytė, Vilius Velička, „Dirbančių ir būsimų policijos pareigūnų nuostatos į smurtą artimoje aplinkoje“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 7(2012): 178.

sutuoktines moteris ir vaikus, o taip pat vis dažniau stebimi atvejai, kai abu tėvai smurtauja prieš savo vaikus⁷¹. Smurtinius veiksmus dažniausiai vykdo vyrai, kurių aukomis tampa moterys ir vaikai, tačiau ir vyrų atžvilgiu smurtiniai veiksmai jau nebėra retenybė⁷². Smurtautojų artimoje aplinkoje pasiskirstymas pagal lytį pristatomas 4 paveiksle.

4 pav. Smurtautojų pasiskirstymas pagal lytį pagal įtarimus (kaltinimus) su smurtu aplinkoje

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal *Statistiniai duomenys apie smurtą artimoje aplinkoje ir smurtą prieš moteris*, 2018, žiūrėta 2018 lapkričio 13 d. http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2018/07/smurto-statistika_2018-01-24.pdf; Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2017 m. sausio – liepos mėn., žiūrėta 2018 gegužės 22 d. https://www.ird.lt/lt/paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1/view_item_datasource?id=950&datasource=3457&page=5; Loreta Rakutienė, Gelena Nedolovskaja, *Domestic violence*, 2018, žiūrėta 2018 gegužės 28 d. <https://osp.stat.gov.lt/naujienos?articleId=5558717>; *Nusikalstamų veikų statistika*, 2007-2017 m., žiūrėta 2018 spalio 22 d. <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1?year=2018&period=1-10&group=162>

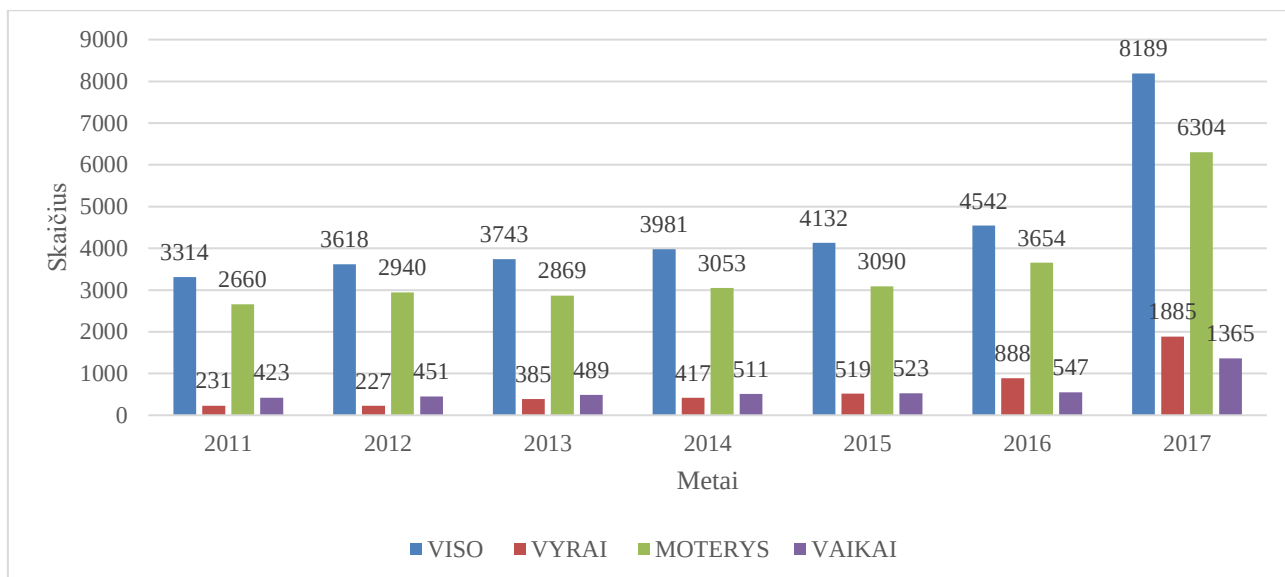
2011-2017 m. statistikos duomenų analizė (žr. paveikslą Nr. 4) atskleidžia, kad dauguma smurtautojų, kurie yra įtariami arba kaltinami smurtu artimoje aplinkoje yra vyrai. Paminėtina ir tai, kad nuo 2011 m., kai buvo ASAAĮ, stebimas atvejų, kuomet smurtauja moterys augimas 1,3 proc. 2017 m. lyginant su 2011 m. Tokie rodikliai gali atskleisti įvairias tendencijas, kurių viena yra tai, jog moterys pradeda gintis pačios smurtaudamos prieš vyrus, o kita teorija yra ta, kad anksčiau smurtaujančių moterų statistika buvo mažesnė atsižvelgiant į tai, kad smurtas artimoje aplinkoje nebuvo itin griežtai reglamentuotas. Visgi bendrai vertinant akivaizdu, kad patriarchato modelis vis dar vyrauja visuomenėje, kai dalis vyrų dėl tam tikrų priežasčių yra linkę aktyviai įvairiomis formomis smurtauti prieš savo artimuosius.

Kaip jau buvo minėta, smurto artimoje aplinkoje aukos dažniausiai yra moterys ir vaikai⁷³. Smurto aukų pagal lytį pasiskirstymas Lietuvoje pristatomas 5 paveiksle.

⁷¹ Ilona Michailovič, „Moterų nusikalstamo elgesio problematika“, *Teisė* 93(2014):86.

⁷² Adam Crawford, Xavier L'Hoiry, *Partnerships in the Delivery of Policing and Safeguarding Children* (Leeds: Centre for criminal justice studies, 2015),

⁷³ Natalie Serra, „Queering international Human rights: LGBT access to domestic violence remedies“, *Journal of Gender, Social Policy & the Law* 21(3) (2013): 587.

5 pav. Smurto artimoje aplinkoje aukos, nukentėjusios nuo nusikalstamos veikos pagal lytį

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal *Statistiniai duomenys apie smurtą artimoje aplinkoje ir smurtą prieš moteris*, 2018, žiūrėta 2018 lapkričio 13 d. http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2018/07/smurto-statistika_2018-01-24.pdf; *Nusikalstamų veikų statistika*, 2007-2017 m., žiūrėta 2018 spalio 22 d. <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1?year=2018&period=1-10&group=162>

Remiantis oficialios statistikos duomenimis (žr. paveikslą Nr. 5), smurtą artimoje aplinkoje Lietuvoje patiria vis daugiau žmonių, kurių skaičius nuo 2011 m. (3314 asmenys) išaugo beveik 2,5 karto 2017 m. (8189 asmenys). Tarp aukų dažniausiai yra moterys, kai nukentėjusiųjų skaičius analizuojamu laikotarpiu išaugo ~2,4 karto (nuo 2660 iki 6304 asmenų). Nukentėjusių nuo smurto artimoje aplinkoje vaikų skaičius 2011-2017 m. laikotarpiu išaugo ~3,3 karto (nuo 423 iki 1365 asmenų). Paminėtina ir tai, kad nuo išaugo ir nuo smurto nukentėjusių artimoje aplinkoje vyrų skaičius ~8,2 karto. Tokios tendencijos įgalina teigti, kad nuo smurto artimoje aplinkoje kenčia asmenys, nepriklausomai nuo jų amžiaus ir lyties. Visgi, didžiausias smurto artimoje aplinkoje pasireiškimas yra nukreiptas į moteris.

Reziumuojant išdėstytą, smurto artimoje aplinkoje atvejų rodikliai yra aukšti ir yra linkę tendencingai augti. Oficialiai pateikiama statistika galimai dar neatskleidžia realaus įvairiomis formomis pasireiškiančio smurto artimoje aplinkoje masto. Taip yra dėl priežasties, kad ne visos smurtą patyrusios aukos yra linkę tai atskleisti viešai. Smurtas artimoje aplinkoje pasireiškia visame pasaulyje, tačiau Lietuvoje šios nusikalstamos veikos rodikliai yra itin aukšti. Dažniausiai užfiksuojama smurto forma yra fizinis smurtas, tačiau stebimas aktyvus psichologinio smurto atvejų augimas. 2007-2017 m. laikotarpiu užregistruotų iškvietaimų dėl smurto artimoje aplinkoje skaičius išaugo beveik 1,5 karto, o pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičius išaugo beveik 10 kartų, kas pagrindžia šio neigiamo reiškinio augimo mastus. 2007-2017 m. pakito pradedamų ikiteisminių tyrimų dėl smurto artimoje aplinkoje pasiskirstymas pagal LR BK straipsnius. Kai prieš dešimtmetį smurtas

artimoje aplinkoje dažniausiai buvo kvalifikuojamas pagal LR BK 138 str., t.y. nesunkus sveikatos sutrikdymas, o jau nuo 2011 m. metų, įsigaliojus ASAAĮ, daugiausiai veikų kvalifikuojama pagal LR BK 140 str., t.y. fizinio skausmo sukėlimas arba nežymus sveikatos sutrikdymas. Smurtautojais artimoje aplinkoje dažnu atveju identifikuojami vyrai, tačiau ir moterys yra linkę smurtauti. Dažniausiai šeimose smurtauojama prieš moteris ir vaikus.

2. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE TEISINIS REGLAMENTAVIMAS IR KVALIFIKAVIMAS

2.1. Smurtą artimoje aplinkoje reglamentuojantys teisės aktai

Smurtas artimoje aplinkoje Lietuvoje daug metų buvo reglamentuojamas pagal bendruosius teisės aktus ir baudžiamojo proceso nuostatas. Reikšmingas pokytis smurto artimoje aplinkoje reglamentavime buvo įvykdytas 2011 m. priėmus Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą (ASAAĮ). Tai nėra vienintelis nuo smurto artimoje aplinkoje saugantis ir jį kvalifikuojantis teisės aktas. Greta jo yra baudžiamieji įstatymai bei juos lydintys teisės aktai, kurie apžvelgiami šiame darbo skyriuje.

Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. Tai teisės aktas, kuriuo siekiama ginti visuomenės narius nuo patiriamo smurto artimoje aplinkoje. Tokia gynyba grindžiama prevenciniais veiksmais, reakcija į kylančią grėsmę dėl smurto artimoje aplinkoje, tinkamą apsaugos priemonių taikymą bei reikiamos pagalbos teikimą. Įstatyme yra apibrėžiama smurto artimoje aplinkoje samprata, smurto artimoje aplinkoje subjektų teisės ir atsakomybė, prevencijos priemonių įgyvendinimas, pagalbos teikimo kontekstas, apsaugos priemonių nuo smurto nukentėjusiems asmenims taikymas⁷⁴. Tai teisės aktas, kuris buvo atsakas į vieną aktualiausių socialinių problemų Lietuvoje (išsami statistika žr. darbo skyrių Nr. 1.3), kurios mastai yra itin dideli. Dažnu atveju šio įstatymo taikymas yra skirtas moterims, patiriančioms smurtą šeimoje. Nors iš esmės šio įstatymo nuostatos gina visus nukentėjusius nuo smurto artimoje aplinkoje, nepriklausomai nuo jų amžiaus ar lyties. Be to, įstatyme yra įtvirtintos konkrečios priemonės, bendrosios prevencijos priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti smurto auką nuo pakartotinio smurto pasireiškimo artimoje aplinkoje⁷⁵. Šiuo įstatymu buvo sudarytos teisinės prielaidos specialiomis priemonėmis apsaugoti smurtą artimoje aplinkoje patyrusius asmenis bei sukurta kompleksinės pagalbos teikimo sistema. Be to, įstatyme buvo įtvirtinti reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje pokyčiai ir nuo smurto nukentėjusių asmenų apsaugos užtikrinimo priemonės. Pastarosios nuostatos sudarė sąlygas realizuoti LR Konstitucijos nuostatas⁷⁶. Šiuo įstatymu buvo įtvirtinta specializuota pagalba nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiems asmenims. Pareigūnams suteikta galimybė imtis konkrečių priemonių, reaguojant į smurto artimoje aplinkoje atvejus, o teismams sąlygas taikyti tikslingą

⁷⁴ „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, *Valstybės žinios* 72, 3475 (2011), 1 str.

⁷⁵ Laima Vaigė, „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“, *Jurisprudencija* 23(1) (2016):90.

⁷⁶ Ramunė Jakštienė, „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūra“, *Jurisprudencija* 24(2)(2017):381.

atsakomybę už smurtu artimoje aplinkoje pasireiškiančias nusikalstamas veikas⁷⁷. Išdėstyta informacija leidžia formuoti išvadą, jog ASAAI Lietuvos nacionalinės teisės sistemoje buvo reikalingas ir svarbus įstatymas, kuriuo sudarytos sąlygos atskleisti smurto artimoje aplinkoje atvejus, į juos tikslingai reaguoti, patraukti atsakomybėn smurtinius veiksmus atliekančius asmenis. Šis įstatymas yra ir prevencinė priemonė nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusiems asmenims, kurie pagal įstatymo nuostatas gali ginti savo teises.

LR Baudžiamasis kodeksas. Baudžiamoji atsakomybė už smurtinius veiksmus artimoje aplinkoje yra kvalifikuojamas pagal Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį kodeksą⁷⁸. Remiantis kodekso nuostatomis, jame nėra apibrėžta smurto artimoje aplinkoje samprata ir šis reiškinys nėra išskirtas kaip atskira nusikalstama veika. Smurtas artimoje aplinkoje remiantis BK nuostatomis yra įtvirtintas atskirose teisės normose pagal padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, kurios metu buvo naudojamas tyčinis fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis arba kitas poveikis, dėl kurio asmuo patiria fizinę, materialinę arba neturtinę žalą. Nusikalstama veika – smurtas artimoje aplinkoje yra kvalifikuojamas pagal 129 -164 str. įtvirtintas nuostatas. Fizinis smurtas artimoje aplinkoje kvalifikuojamas pagal 138, 140, 145 str. Remiantis šių straipsnių nuostatomis yra identifikuojama ar fiziniu smurtu buvo įvykdytas nesunkus sveikatos sutrikdymas (138 str.), ar nusikalstama veika buvo sukeltas fizinis skausmas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (140 str.), ar nusikalstama veika pasireiškė grasinimu nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą ar auką terorizuojant (145 str.). Atskleidus seksualinio smurto formas, smurtautojas yra traukiamas baudžiamojon atsakomybė pagal 149-153 str., priklausomai nuo atliktos veikos, t.y. išžaginimas (149 str.), seksualinis prievartavimas (150 str.), lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimas, tvirkinimas ir kt. (151 str.), seksualinis priekabiavimas (152 str.), jaunesnio nei šešiolikos metų asmens tvirkinimas (153 str.). Dar vienas prie seksualinio smurto priskiriamas nusižengimas yra vaiko išnaudojimas pornografijai (162 str.). Viena sudėtingesnių išaiškinimo ir įrodymo atžvilgiu psichologinis smurtas yra kvalifikuojamas pagal LR BK 133 str., jei auka yra kurstoma nusižudyti arba privedama prie savižudybės. Taip pat psichologinis smurtas kvalifikuojamas pagal LR BK 145 str. (grasinimas nužudyti ar sunkiai surikdyti žmogaus sveikatą, terorizavimas) ir 163 str. (piktnaudžiavimas tėvų ar kitų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis). Atskleidžiant psichinės prievartos formą pagal BK nuostatas yra vertinama, kokio pobūdžio veikos pasireiškė, kad jomis auka patyrė psichinę prievartą, ar tai buvo tendencingi ir nuolatiniai veiksmai. Dar viena probleminė smurto artimoje aplinkoje forma yra ekonominis smurtas, kuri dažnu atveju yra kvalifikuojama tik pagal vengimo išlaikyti faktą (BK

⁷⁷ Mėta Aduavičiūtė ir kt., *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas* (Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2014), p. 6-7.

⁷⁸ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).

164 str.). Tuo tarpu bendrai šią smurto formą yra sudėtinga įrodyti ir kriminalizuoti. Remiantis išdėstyta galima teigti, jog siekiant tikslingai kvalifikuoti baudžiamąją atsakomybę už atskiras smurto artimoje aplinkoje formas, reikalingas teisės aktų keitimas, kad baudžiamajame kodekse būtų įtrauktos nuostatos apie konkretaus psichologinio, ekonominio smurto, psichinės prievartos požymių kvalifikavimą.

Vaiko teisių konvencija. Tai tarptautinės teisės aktas, kurį ratifikavę valstybės narės jį taiko nacionalinėje teisėje. Šia Konvencija yra siekiama apsaugoti visus vaikus iki 18-os metų, nepriklausomai nuo jų amžiaus, sveikatos būklės, rasės, lyties ir t.t. Tai teisinis dokumentas, reglamentuojantis vaikų teises, atsakomybes bei jų tėvų/ globėjų pareigas nepažeisti vaiko teisių. Teisės aktu siekiama apsaugoti vaikus nuo nusikalstamų veiksmų jų artimiausioje aplinkoje, užtikrinti jų gerovę ir teises⁷⁹. Konvencijoje įtvirtintos vaiko teisių apsaugos priemonės, pagal kurias smurtas prieš vaikus turi būti žinomas, tiriamas ir nusikaltę asmenys patraukti baudžiamojon atsakomybėn⁸⁰. Tai vienas pagrindinių vaikų teises ginančių teisės aktų, kurio nuostatų laikomasi vertinant smurto artimoje aplinkoje atvejus bei sprendžiant nusikalstamos veikos kvalifikavimo klausimus.

*LR Konstitucija*⁸¹. Tai pagrindinis Lietuvos Respublikoje galiojantis konstitucines visuomenės narių teises ir laisves saugantis dokumentas. Žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo nuostatos įtvirtintos 18-37 str. Konstitucijoje yra įtvirtinta, kad „žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“ (18 str.), o žmogaus gyvybę saugo įstatymas (19 str.). Remiantis konstitucinėmis nuostatomis, žmogaus laisvė yra neliečiama, todėl bet koks pasikėsinimas į ją yra baustinas pagal baudžiamojo įstatymo nuostatas. Smurtu artimoje aplinkoje yra pasikėsinama į asmenį, pažeidžiamas jo orumas, kas yra draudžiami veiksmai (21 str.). remiantis konstitucinėmis nuostatomis, žmogus yra neliečiamas nepriklausomai nuo jo įsitikinimų, lyties, amžiaus, jo laisvė negali būti apribota. Todėl smurtas artimoje aplinkoje pagal konstitucines nuostatas visais atvejais yra baudžiamasis nusižengimas, už kurį smurtautojas, nepriklausomai nuo įvykdyto smurto formos, turi būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn.

*Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 m. programa*⁸². Tai programa, kuria siekiama užtikrinti smurto artimoje aplinkoje prevencines priemones bei suteikti reikiamą pagalbą smurto aukoms. Ši programa yra kompleksinė ir apibrėžianti priemones, kuriomis būtų teikiama koordinuota pagalba. Tokios programos yra labai svarbios, siekiant padėti nukentėjusiems nuo bet kokios smurto formos.

⁷⁹ Vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 60-1501 (1995).

⁸⁰ Ramunė Jakštienė, „Mokyklų dalyvavimas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese“. *Jurisprudencija* 18(2)(2017):312.

⁸¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).

⁸² Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2014-05-28 Nr. 485 „Dėl valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014-2020 metų programos patvirtinimo“, *TAR*, 5986 (2014).

*Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija*⁸³. Tai jau nebegaliojantis teisės aktas (nuo 2014 m. birželio 3 d.). Tačiau ši strategija paminėtina dėl to, kad joje buvo įtvirtinti konkretūs vyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų veiksmai bei priemonės, įgalinančios užtikrinti kompleksinę pagalbą smurto artimoje aplinkoje aukoms. Paminėtina ir tai, kad būtent šia strategija buvo siekiama tobulinti teisės aktus, sprendžiant smurto artimoje aplinkoje problemų eliminavimą bei šio reiškinio kvalifikavimo problemas.

*Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 m. programos įgyvendinimo 2017–2010 metų veiksmų planas*⁸⁴. Tai programa, kuria buvo siekta užtikrinti konkrečius veiksmų planus, teikiant pagalbą nukentėjusiems nuo smurto artimoje aplinkoje bei užtikrinant jų apsaugą.

Per pastaruosius septynerius metus, Lietuvos teisinėje sistemoje vyko aktyvūs pokyčiai reglamentuojant smurtą artimoje aplinkoje. Dėl priimto įstatymo suaktyvėjo visuomenė, pakito informacija apie smurto aplinkoje mastus bei formas⁸⁵. Be to, aktyviai reformuodama teisinį smurto artimoje aplinkoje teisinį reglamentavimą, nacionalinėje teisėje suformuojama daugiau galimybių vadovautis tarptautine teise ir valstybės ratifikuotomis konvencijomis, pagal kurias nacionaliniai teismai gali priimti tikslesnius sprendimus. Todėl nacionalinė teisė, siekiant pagerinti žmogaus teisių apsaugą dėl smurto artimoje aplinkoje, turi būti vertinama, ar ji atitinka tarptautinę teisę⁸⁶. Svarbiausia tai, jog visuomenėje ir teisėkūros institucijose formuojasi kitoks požiūris į smurtą artimoje aplinkoje, jo aukas bei smurtautojus, kurie pradedami vertinti ir bausti griežčiau.

Reziumuojant išdėstytą, pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis smurtą artimoje aplinkoje yra ASAAĮ, kuris Lietuvos Respublikoje galioja nuo 2011 m. Tai įstatymas, kurio paskirtis apginti nuo smurto asmenis, kurie patiria smurtą artimoje aplinkoje. Pagal šį teisės aktą reglamentuojamos prevencinės priemonės smurtui sumažinti bei teisėsaugos institucijų veiksmai. Greta šio įstatymo neatskiriama reikšmę turi LR Konstitucija, kurioje yra įtvirtintos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės. Pastarųjų pažeidimas dėl smurto artimoje aplinkoje, nepriklausomai nuo jo formos, pažeidžia žmogaus teises ir laisves. Todėl vadovaujantis konstitucinėmis nuostatomis, kiekvienas pilietis turi būti apgintas valstybės nuo prieš jį taikomų smurtinių veiksmų. Baudžiamoji atsakomybė dėl smurto artimoje aplinkoje yra kvalifikuojama pagal LR BK įtvirtintas nuostatas. Svarbūs teisės aktai yra smurto prieš moteris mažinimo strategijos bei pagalbos teikimo programos. Šiuose teisiniuose dokumentuose yra įtvirtintos nuostatos, kuriomis siekiama tobulinti esamą teisinį reglamentavimą, sprendimų priėmimą apsunkinančias kvalifikavimo problemą.

⁸³ „Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija“. *Valstybės žinios*, 144, 5474 (2006) (nėbegalioja).

⁸⁴ „Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 m. programos įgyvendinimo 2017–2010 metų veiksmų planas“. *TAR*, 6554 (2017).

⁸⁵ Lina Beliūnienė ir kt., *Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimas Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas* (Vilnius: Teisės institutas, 2014), 55.

⁸⁶ Laima Vaigė, „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“, *Jurisprudencija* 23(1) (2016):90.

2.2. Smurto artimoje aplinkoje kompleksinės teisinio reglamentavimo taikymo ir klasifikavimo problemos

Žmogaus teisių pažeidimas yra sudėtingas reiškinys, kuris yra ypač akivaizdus smurto artimoje aplinkoje atveju⁸⁷. Smurtas artimoje aplinkoje visais atvejais yra žmogaus teisių pažeidimas. Todėl kiekviena valstybė vadovaudamasi nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais bei laikydamosi teisinių įsipareigojimų turi užkirsti kelią smurto artimoje aplinkoje plitimui⁸⁸. EŽTT praktikos analizė atskleidžia veiksnius, kuriais dėl netyčinio valstybės institucijų pasyvumo dėl smurto artimoje aplinkoje yra pažeidžiamos žmogaus teisės⁸⁹. Remiantis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau darbe – Konvencija), valstybės narės įsipareigoja laikytis Konvencijos nuostatų bei užtikrinti žmogaus teisių veiksmingą įgyvendinimą⁹⁰. Smurtas artimoje aplinkoje yra žmogaus teisių pažeidimas, kai yra pažeidžiamos žmogaus teisės, kūno neliečiamybė, saugumas, apribojamos teisės, laisvės, saugumas dėl smurtautojo neigiamų užmačių bei įvairiomis formomis atliekamų smurtinių veiksmų.

EŽTT praktikoje prievarta ir smurtas artimoje aplinkoje yra žmogaus teisių pažeidimas, todėl valstybės narės turi imtis reikiamų apsaugos priemonių, kad apsaugotų žmogaus gyvybę, neliečiamumą ir nepažeidžiamumą. Ši kompetencija priskiriama kompetentingoms valstybės valdžios institucijoms, kuris yra įpareigotos teikti apsaugą ir pagalbą smurto artimoje aplinkoje aukoms⁹¹. Tokia gynyba turi būti įgyvendinama pagal teisės aktus, tačiau Lietuvos teismų praktikoje teisinio reguliavimo taikymas smurto artimoje aplinkoje bylose ne visais atvejais yra tinkamas ir efektyvus, suteikiantis tinkamą apsaugą nuo smurto. Tokiu būdu yra pažeidžiama Konvencija⁹². Todėl teismų įgyvendinami veiksmai, sprendžiant smurto artimoje aplinkoje bylas turi užtikrinti žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugą.

Kiek daugiau nei prieš dešimtmetį, smurtui artimoje aplinkoje Lietuvoje nebuvo skiriama daug dėmesio. Šis reiškinys nebuvo vertintas kaip visuomeninė problema, todėl smurtas artimoje aplinkoje, ypač fizinis ar psichologinis, buvo traktuojamas kaip kiekvieno nukentėjusiojo asmeninis

⁸⁷ Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu“, *Kriminologijos studijos* 2 (2014): 155-156.

⁸⁸ Rashida Manjoo, *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, 2015 m. birželio 10 d. A/HRC/29/27, žiūrėta 2018 gegužės 28 d. http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session29/Documents/A%20HRC%2029%2027_AEV.doc

⁸⁹ Laima Vaigė „The Concept of Domestic Violence in Lithuania and the Aspect of Gender from the Perspective of International Law“, *Socialinių mokslų studijos* 5(1)(2013): 273–274.

⁹⁰ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *Valstybės žinios* 40, 987 (1995).

⁹¹ Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu“, *Kriminologijos studijos* 2 (2014): 164-168. Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“, *Teisė* 82 (2012): 37

⁹² Ramunė Jakštienė, „Mokyklų dalyvavimas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese“, *Jurisprudencija* 18(2)(2017):309-310.

reikalas⁹³. Todėl ir teisinis šios problemos reglamentavimas buvo formuojamas palaipsniui, vertinant kitų šalių gerąją praktiką, analizuojant apskritai šią problemą bei identifikuojant jos reikšmę. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvos Respublikoje kaip teisinė problema, smurtas artimoje aplinkoje buvo pradėtas analizuoti ne itin seniai, šiai nusikalstamai veikai parengtas teisinis reglamentavimas vis dar susiduria su sunkumais, kylančiais dėl smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo problematikos. Kiekviena teoriniame kontekste identifiukuota problema pristatoma šiame darbo skyriuje.

Nukentėjusiųjų nuo smurto asmenų apsauga. Tai problema, kylanti dėl nepakankamo smurto artimoje aplinkoje apsaugos organizavimo. Šioje srityje yra akivaizdūs teigiami pokyčiai nuo ASAAĮ priėmimo, tačiau vis dar ne visais atvejais užtikrinamas nukentėjusiųjų saugumas, po smurtautojo sulaikymo. Taip pat pasitaiko atvejai, kai per ilgai reaguojama į pranešimus, ko pasekoje pasekmės gali būti ne tik skausmingos, bet ir tragiškos⁹⁴. Be to, įstatyme nėra įtvirtintas aiškus reglamentavimas už tai, kas gresia smurtautojui pažeidus teismo numatytas priemones dėl smurto artimoje aplinkoje veikos įgyvendinimo⁹⁵. Tai problema, kuris vis dar nėra išspręsta. Nors teisiniame reglamentavime yra įtvirtintos nuostatos, per kiek laiko turi būti sureaguota į pranešimą apie smurtą artimoje aplinkoje ir atliekami aktyvūs sprendimai, visgi realybėje ši problema vis dar išlieka aktuali. Greta pastarosios problema yra tai, jog nėra tikslingai įgyvendinamos normos dėl smurtautojo sugrįžimo į artimą aplinką, iš kurios jis buvo išvežtas. Nors teisės aktais įtvirtintos nuostatos, jog smurtautojui gali būti uždrausta artintis prie artimųjų, dažnu atveju ši nuostata nėra įgyvendinama, kai smurtas nėra aiškiai identifiukuojamas, kaip pvz. psichologinis smurtas, o grįžęs smurtautojas galimai gali smurtauti toliau.

Smurto artimoje aplinkoje ribos. Analizuojant smurto artimoje aplinkoje teisinio reglamentavimo kontekstą, išskiriamas LR BK, kuriame smurto samprata nėra apibrėžta atskirai, o vertinama pagal fragmentines nuostatas, esančias 140 str. 4 d., 145 str. 3 d., 148 str. 2 d., kuriose įtvirtinta atsakomybė už bet kokio pobūdžio smurtavimą, sukeliantį žmogui fizinį skausmą, sutrikdant jo sveikatą nežymiai⁹⁶. Tačiau šiuose straipsniuose nėra įtvirtintos ribos, pagal kurias fizinis smurtas nėra nusikaltimas, nes baudžiamumo kontekstas susiformuoja tik sukeliant skausmą. Šiame kontekste iškyla problema, kad jei prieš asmenį panaudojamas psichologinis, ekonominis smurtas ir pan. tai dar nėra baudžiamoji nusikalstama veika. Tai priveda prie smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo

⁹³ Laimutė Čaplikienė, Vilius Velička, „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19(1)(2017):52-55.

⁹⁴ *Valstybinio audito išvada: Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas*. Valstybės kontrolė 2015 m. gegužės 15 d., Nr. VA-P-40-8, žiūrėta 2018 gegužės 18 d. <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3331>
Rokas Uscila, Neringa Grigutytė, Evaldas Karmaza, *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus* (Vilnius: Policijos departamentas prie LR VRM, 2008), p. 55.

⁹⁵ Laima Vaigė, *Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje: psichinės prievartos problematika* (Vilnius: Žmogaus teisių centras, 2013).

⁹⁶ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000), 140 str. 4 d., 145 str. 3 d., 148 str. 2 d.

problemos, kai nėra įstatyme įtvirtintų konkrečių kriterijų smurto identifikacijai ir jo formų atskyrimui.

Nepakankamos teisinės prielaidos užtikrinti nukentėjusiųjų apsaugą. Tai problema, kuri susiformuoja dėl priežasties, jog tinkamos priemonės užtikrinti smurtą patyrusių asmenų apsaugą nėra tikslingai įgyvendinamos⁹⁷. Tokias tendencijas generuoja faktas, jos ASAAI nėra įtvirtintos nuostatos apie tai, kas (prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas) turi pateikti teismui prašymą, kad nukentėjusiajam būtų skirta apsauga. Dėl šios priežasties formuojasi nevienoda teismų praktika, o tai sukelia problemas užtikrinant smurtą artimoje aplinkoje patyrusių asmenų apsaugą. Paminėtina ir tai, kad ASAAI nėra įtvirtinta teismo diskrecijos teisė dėl apsaugos priemonių skyrimo/ neskystimo individualiais atvejais. O teismo diskrecijoje yra apsaugos priemonių skyrimas tais atvejais, kai įtariamajam nėra skiriamos kardamosios priemonės⁹⁸. Tai yra problema, dėl kurios sudaromos sąlygos smurto pasikartojimui ir tęstinumui. Teisės aktus įgyvendinantys pareigūnai pagal savo kompetenciją gali atlikti tik jiems priskirtus veiksmus, o jeigu teisės aktuose jie nėra įtvirtinti, teismų praktika yra nevienoda šiuo klausimu, tuomet iškyla problema, kad nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje apsauga gali būti neįgyvendinta arba nepakankamai įgyvendinta.

Atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje įtvirtinimas BK normose. LR BK nėra įtvirtinta atskira norma dėl atsakomybės taikymo už nusikalstamą veiką – smurtą artimoje aplinkoje. Atsakomybės yra įtvirtintos atskirose teisės normose, kurios yra išskirstytos už atskiro pobūdžio nusikalstamas veikas, kurių metu tyčia atliekami nusikalstamais traktuojami smurtiniai veiksmai (fizinis, psichinis, seksualinis, ekonominis), dėl kurių auka patiria tam tikrą žalą⁹⁹. Tai problema, kuri sudaro sąlygas smurtautojams išlikti nenubaustiems, kai aukos interesai nėra ir teisių gynimas nėra pirminiai. Be to, tokio teisinio reglamentavimo stoka suformuoja sąlygas smurtautojui likti nenubaustam arba gauti sumažintą bausmę, kai nėra galimybės teisiškai tinkamai pagrįsti galimas smurto formas.

Smurto artimoje aplinkoje veikos mažareikšmiškumas. Mažareikšmiška nusikalstama veika pripažįstami veiksmai, kurių nusikaltimo sudėties požymiai iš esmės yra tik formaliai atitinkantys veikos sudėtį. Tokie veiksmai iš esmės nedaro žalos įstatymo saugomoms vertybėms ir nesukelia pavojaus žalos atsiradimui arba nesiekia tokio pavojingumo laipsnio, pagal kurį smurtautojas galėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn¹⁰⁰. Tai yra problema, dėl kurios smurtas artimoje aplinkoje gali būti traktuojamas kaip mažareikšmis, o smurtautojas nėra traukiamas baudžiamojon

⁹⁷ Rokas Uscila, Neringa Grigutytė, Evaldas Karmaza, *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus* (Vilnius: Policijos departamentas prie LR VRM, 2008), p. 55.

⁹⁸ Valstybinio audito išvada: *Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas*. Valstybės kontrolė 2015 m. gegužės 15 d., Nr. VA-P-40-8, žiūrėta 2018 gegužės 18 d. <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3331>

⁹⁹ Laimutė Čaplikienė, Vilius Velička, „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“, *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19(1)(2017):63

¹⁰⁰ Kristina Grinevičiūtė, „Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmių probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 21(2)(2014):610-611.

atsakomybėn lyg ir tendencingai vertinant, jog atliktų veiksmų pavojingumo laipsnis nėra reikšmingas. Tačiau kriterijų, pagal kuriuos būtų konkrečiai galima įvertinti mažareikšmiškumą nėra nurodoma. Žvelgiant iš smurto aukos pusės, tokios tendencijos veda prie prielaidos, kad nedidelis smurtas gali būti traktuojamas jau ne kaip smurtas, o tiesiog tam tikri neigiami veiksmai, už kuriuos galima išvengti atsakomybės.

Smurto artimoje aplinkoje formų identifikavimas. Ši problema iškyla tuomet, kai pareigūnai tiksliai negali įvertinti ir atskirti, kokios smurto artimoje aplinkoje formos buvo įvykdytos prieš auką. Fiksuojami tik fiziniai sužalojimai ir vertinamas jų pobūdis bei lygis¹⁰¹. Įstatymo ASAAĮ 2 str. 5 d. yra įtvirtintos smurto artimoje aplinkoje formos, tačiau išsamesnės jų apibrėžties ir kriterijų nėra nurodoma¹⁰². Remiantis smurto artimoje aplinkoje apibrėžtimi, kuri apibendrinta LAT praktikoje, joje atsispindi „smurto artimoje aplinkoje specifika ir jos įtaka padarytos veikos kvalifikavimui“, tačiau tai nepaneigia kitų svarbių smurto artimoje aplinkoje inkriminavimo problemų¹⁰³, nes kiekviena smurto forma ir jos kvalifikavimo kriterijai turi būti apibrėžti teisės aktuose. Smurto artimoje aplinkoje formos yra tik įvardintos, tačiau nėra apibrėžta, kokiais veiksmais jos gali pasireikšti, o pagal tai pareigūnams yra sudėtinga jas identifikuoti. To pasėkoje ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai, teismai gali skirtingai apibrėžti smurtinį elgesį ir veiksmus, kas nesudaro sąlygų konkrečių smurto artimoje aplinkoje formų išskyrimui¹⁰⁴ ir baudžiamosios atsakomybės paskyrimui. Šiuo klausimu pareigūnai vertinantys smurto artimoje aplinkoje formas, turi nagrinėti teismų praktiką, kuri taip pat nėra vienoda, smurto formų atžvilgiu. Dėl to, kad tokios smurto formos, kaip psichologinis, ekonominis smurtas nėra akivaizdžiai matomos, tai nesudaro sąlygų tikslingai įvertinti ir kvalifikuoti aukos patirtą smurtą artimoje aplinkoje.

Nepakankamai efektyvi valstybės institucijų veikla. Dėl priežasties, jog teisės aktuose nėra visapusiškai apibrėžtos smurto artimoje aplinkoje formos, nėra išskirti jų vertinimo kriterijai, tai disfunkcionuoja teisinį reguliavimą ir valstybės institucijų veiklą¹⁰⁵. Neturėdami konkretaus teisinio pagrindo pareigūnai bei institucijos negali tikslingai atskirti ir klasifikuoti patirto smurto formų. Tai sudaro sąlygas neužtikrinti efektyvaus valstybės institucijų darbo, dėl ko smurtą artimoje aplinkoje įvykdę asmenys gali likti nenubausti.

Teisingo proceso įgyvendinimas. ASAAĮ yra įtvirtintos smurtautojo teisės ribojančios priemonės. Tačiau nėra numatyta galimybė jas apskusti. Dėl to susiformuoja sąlygos, kad teisinis

¹⁰¹ Rokas Uscila, Neringa Grigutytė, Evaldas Karmaza, *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus* (Vilnius: Policijos departamentas prie LR VRM, 2008), p. 57.

¹⁰² „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“, *Valstybės žinios* 72, 3475 (2011), 2 str. 5 p.

¹⁰³ *Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga* Nr. AB-47-1, žiūrėta 2018 gegužės 18 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/apzvalga_smurtas_artimoje_aplinkoje.docx

¹⁰⁴ Mėta Adutavičiūtė ir kt., *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas* (Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2014), 6-7.

¹⁰⁵ Darius Urbonas, „Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“, *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka* 5(2011):220.

procesas smurto artimoje aplinkoje atveju gali būti neteisingas¹⁰⁶. Tokiu būdu yra ginamos tik nukentėjusiųjų teisės, tačiau neužtikrinamas kitų baudžiamojo proceso dalyvių teisių įgyvendinimas. Tokios tendencijos veda prie to, jog teisminis procesas gali būti neįgyvendintas, nes ne visų jo dalyvių, nepriklausomai nuo jų vaidmens situacijoje, teisės yra įgyvendintos. Tai suformuoja sąlygas apskūsti su nusikalstama veika susietus priimtus sprendimus pagrindžiant skundą tuo, jog nevykdomas teisingas teisminis procesas.

Baudžiamosios atsakomybės už psichologinį smurtą taikymas. Tai yra labai aktuali problema, nes būtent ši smurto forma yra sudėtingai įrodoma ir pagrindžiama. Šios nusikalstamos veikos pobūdis ir specifinė aukos padėtis reikalauja išsamių žinių ir gairių, pagal kurias būtų galima įvertinti patirtą psichologinį smurtą, taikant įstatymų nuostatas. Be to, ir teismų praktika dėl psichologinio smurto formos atpažinimo nėra vienoda¹⁰⁷. Psichologinio smurto atveju teisinis reglamentavimas nėra pakankamas, nes pastarasis yra sudėtingiau nustatomas, kaip ir seksualinio smurto atveju, kai nėra tiesioginių įrodymų¹⁰⁸. Tuo tarpu ilgalaikis psichologinis smurtas yra viena iš smurto formų, darančių neigiamą poveikį aukos sveikatai ir psichologinei būklei. Pareigūnai, negalėdami pagal teisės aktų nuostatas įvertinti šios smurto formos, negali už ją tinkamai kvalifikuoti nusikalstamos veikos.

Reziumuojant pristatytas teorines smurto artimoje aplinkoje teisinio reglamentavimo taikymo ir kvalifikavimo problemas akivaizdu, jos smurtas artimoje aplinkoje dar nėra pakankamai tikslingai reglamentuotas. Tai patvirtina ir EŽTT praktika, kurioje smurtas artimoje aplinkoje yra apibrėžiamas kaip neigiamas reiškinys, pasireiškiantis dėl šio neigiamo reiškinio kvalifikavimo problemų teismų praktikoje, dėl priežasties, kad įstatymuose nėra įtvirtintos tikslios normos, pagal kurias turi būti kvalifikuojamos skirtingos smurto artimoje aplinkoje formos. Lietuvoje kvalifikuojant smurtą artimoje aplinkoje pagal jo formas pasigendama vienodos teismų praktikos, teisės aktuose nėra įtvirtintos nuostatos, įgalinančios atskirti atskiras smurto formas pagal tam tikrus kriterijus, kas trikdo baudžiamosios atsakomybės taikymo procesą, kai pvz. psichologinis smurtas nėra atpažįstamas, nes nėra išskirta kriterijų arba jis traktuojamas kaip nepagrįstas, nesant aiškių ir konkrečių įrodymų. Tas pats paminėtina ir apie ekonominio bei seksualinio smurto formas. Kita aktuali kvalifikavimo problema yra smurto artimoje aplinkoje mažareikšmiškumas, kurio pagrindimas yra vertinamas pagal baudžiamojo kodekso nuostatas. Tuo tarpu net ir mažareikšme įvardinta smurtinė veika gali turėti tapatų neigiamą poveikį aukai.

¹⁰⁶ Justina Gulbickaja, *Smurto artimoje aplinkoje aspektai ir įstatymo taikymo praktika*. Konferencija Mokslinės minties šventė, 2013, žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=52416>.

¹⁰⁷ Mėta Adutavičiūtė ir kt., *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas* (Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2014), 6-7.

¹⁰⁸ Ramunė Jakštienė, „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūra“, *Jurisprudencija* 24(2)(2017):321-322.

3. SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE KVALIFIKAVIMAS: PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Smurtas artimoje aplinkoje yra sudėtinga visuomeninė problema. Jos sudėtingumą lemia tiek faktas, jog visuomenėje vyraujančios vertybės neatitinka moralės normų, tiek ir tai, jog šios problemos teisinis suvaldymas vis dar išlieka sudėtingas dėl smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo problemų. Pastarųjų kilimas yra siejamas su paties smurto fakto įrodymu, smurto pripažinimu vienareikšmiu, nepakankamai aiškiu kriterijų, pagal kuriuos nustatomas psichinės prievartos panaudojimas. Magistro darbo rėmuose analizuojant Lietuvos teismų praktiką, siekiama identifikuoti smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo problemas.

3.1. Smurto artimoje aplinkoje fakto įrodymas

Veikos fakto įrodymas yra sudėtingas procesas. Kai smurtas yra fizinis ir jo pasekmės yra akivaizdžios, smurto faktą įrodyti nėra sudėtinga. Tačiau tais atvejais, kai smurtas yra psichologinis, ekonominis (Įstatymo 2 str. 5 p.) įrodyti šiuos faktus yra sudėtinga. Problemos esmė, kad psichologinį ir ekonominį smurtą yra sudėtinga įrodyti: *„nesant pašaliniam asmeniui mačiusiems ir girdėjusiems konfliktą (psichinio ar ekonominio pobūdžio) tarp sutuoktinių, neturint kitų kaip teismai išsireiškia „svarių įrodymų“, bylos susijusios su psichiniu ar ekonominiu smurtu yra pasmerktos žlugti, kaltinamieji bus išteisinti, o jų vykdomi grasinimai bus nekriminalizuoti“*¹⁰⁹. Todėl darbe siekiama rasti teismų praktikoje pateikiamus pavyzdžius, pagrindžiančius tokio pobūdžio veikos fakto įrodymo galimybes bei identifikuoti šios veikos įrodymo probleminius aspektus.

Teismai, sprenddami klausimą dėl smurto artimoje aplinkoje fakto įrodymo, vadovaujasi BK nuostatomis, kuriose yra numatyta nusikalstamos veikos sudėtis. Tačiau LAT teismų praktikoje yra įtvirtinta, kad nusikalstama veika smurtaujant artimoje aplinkoje sukelia pasekmes¹¹⁰. Teismai, vertindami ir kvalifikuodami smurtą artimoje aplinkoje kaip faktą neturi apsiriboti tik kaltinimuose nurodytomis veikos faktinėmis aplinkybėmis, bet pagal BPK nuostatas turi vertinti ir priemones, kad būtų nustatytos tikrosios inkriminuojamos veikos aplinkybės tai yra teismo prerogatyva, kad būtų nustatytos inkriminuojamos veikos aplinkybės, net jei jos ir skiriasi nuo nurodytų kaltinime. Kitu atveju suformuojamos sąlygos, kad veikos kvalifikavimą gali nulemti teismo dalyvių nuomonė¹¹¹. Iš

¹⁰⁹ Rima Šideikaitė, Virgilijus Januška, „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas“, *Mokslo taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos* 1(2015):11.

¹¹⁰ „Šiaulių apygardos teismo 2012 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-26-64-2012“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/108605715870244/1A-26-64-2012>

¹¹¹ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227-788“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/136872970673650/2K-227-788/2017>

to išplaukia, jog teismai vertindami ir kvalifikuodami smurto artimoje aplinkoje faktą turi vadovautis tiek teisės aktų nuostatomis, tiek ir suformuota teismų praktika. Visa tai įgalina teigti, jog kvalifikuojant smurtą artimoje aplinkoje turi būti įrodomos faktinės ir inkrimuojamos veikos aplinkybės.

Smurtas artimoje aplinkoje yra kvalifikuojamas pagal byloje surinktus įrodymus, nukentėjusiųjų parodymus, kurie turi pagrįsti kaltinamajam inkrimuojamą nusikalstamą veiką – smurtą, nepriklausomai nuo jo formos. Visgi, pasitaiko atvejai, kai teismai traktuoja, jog nukentėjęs asmuo neįrodė nei fizinio, nei psichologinio smurto. *„kaltinamojo išsakyti grasinimai nukentėjusiosios gyvenimą paversti pragaru ir priversti ją išprotėti bei jos vadinimą „gluše“, „durne“, neduoda pagrindo teigti, jog tai yra psichinės prievartos ar psichologinio smurto naudojimas nukentėjusiosios atžvilgiu siekiant sistemingai ją bauginti“*¹¹². Tokie teismo vertinimai yra grindžiami veikos padarymo aplinkybėmis, kad teismo dalyvių, nukentėjusiosios ir kaltinamojo santykiai buvo pašliję, tačiau jis elgėsi adekvačiai, neturėdamas neteisėtų motyvų. Tačiau kvalifikuojant šią veiką visuomet išlieka galimybė, kad psichinė prievarta ar psichologinis smurtas gali peržengti ribas ir virsti fiziniu smurtu. Paminėtina ir tai, kad jau iš šios nutarties išplaukia, kad psichologinio smurto ar psichinės prievartos veikos sistemingumą tendencingumą yra sudėtinga įrodyti. Toks kvalifikavimas neatitinka BK 145 str. 2 d. įtvirtintų nuostatų apie psichinės prievartos panaudojimą.

Teismų praktikoje įtvirtinta, kad neigiami psichologinio smurto veiksmai gali tęstis tam tikrą laiką. *„Trunkamoji formalios sudėties nusikalstama veika teisiškai laikoma baigta nuo veikos padarymo momento, tačiau veika, neteisėti veiksmai gali tęstis tam tikrą laiką. Tokios baigtos nusikalstamos veikos stadijoje toliau realizuojama jos sudėtis kaltininkui net ir neatliekant jokių pakartotinių ar papildomų veiksmų“*¹¹³. Tai yra tęstiniai veiksmai, pagal kuriuos smurtas artimoje aplinkoje, ypač vertinant psichologinį ir ekonominį smurtą, gali tęstis ilgą laiką, tačiau būti netikslingai vertinamas ir kvalifikuojamas, neidentifikuojant nusikalstamos veikos tęstinumo.

Vertinant ir kvalifikuojant psichologinį smurtą, teismai turi atsižvelgti į LAT praktiką, kad visi atlikti nusikalstami veiksmai turi būti patvirtinti įrodymais, įvardintas jų padarymo laikas, tęstinumas. Veiksmai turi atitikti BK 145 str. 2 dalies sudėties požymius, kuriuos kvalifikuojant būtų identifikuotas pavojingumo laipsnis dėl aukos fizinei ir psichinei sveikatai kylančių neigiamų padarinių¹¹⁴. Iš to išplaukia, kad jei smurto artimoje aplinkoje auka negali pateikti duomenų apie

¹¹² „Šiaulių apygardos teismo 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-510-332-2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/22888487020888/1A-510-332-2014>

¹¹³ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. spalio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-452/2012“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/186416671852537/2K-452/2012>

¹¹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/255847546158075/2K-347/2014>

tiesioginį grasinimą arba akivaizdžių tokios veikos įrodymų, nusikalstama veika gali neatitikti nusikalstamos veikos sudėties požymių ir perkvalifikuota pagal BK 140 str.

Psichologinio smurto atveju nusikalstamos veikos fakto įrodymas turi būti pagrįstas faktinėmis aplinkybėmis, kurias teismas pagal savo prerogatyvą gali vertinti ir kvalifikuoti įvairiai, priklausomai nuo veikos pavojingumo laipsnio¹¹⁵. Tėvų valdžios panaudojimas yra apibrėžtas LR Civilinio kodekso 3.144 str. Tačiau netinkami tėvų veiksmai ne visais atvejais yra kvalifikuojami kaip nusikalstama veika. Tai pagrindžia teismų praktika. *„Apeliacinės instancijos teismas visiškai neatsižvelgė į kasacinės instancijos teismo nutarties nurodymus, susijusius su šiais veiksmais ir jų vertinimu. Teismas nurodė aplinkybes, kaip kaltinamasis auklėja savo dukras, t. y. kad šios netvarkingai gyvena, kad jis viską filmavo mobiliojo ryšio telefonu, dukrą vadino melage, šaipėsi iš judviejų, tačiau šie veiksmai nėra nusikalstamos veikos požymiai“*¹¹⁶. Tokia teismų praktika suponuoja prielaidą, kad tyčiojimas nėra pakankamas pagrindas nusikalstamai veikai. Tačiau tokios patyčios palaipsniui gali pereiti į smurtinius veiksmus, kas jau būtų *„pakankamas pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas, todėl tokia veika neužtraukia baudžiamosios atsakomybės“*¹¹⁷. Dėl teismų neatsižvelgimo į LAT praktiką, tokie smurtiniai veiksmai gali būti nekvalifikuojami tinkamai, nes tokie veiksmai nėra susieti su pavojumi gyvybei ar sveikatai priežastiniais ryšiais. Tačiau atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje sampratą, tai yra psichologinio smurto, psichinės prievartos požymiai, kurie gali virsti ir fiziniu smurtu.

Teismui kvalifikuojant smurto artimoje aplinkoje faktą, kurį pagrindžia aiškūs įrodymai susieti su nusikalstama veika, aiškūs motyvai, ko buvo siekiama naudojant psichologinį smurtą prieš auką ir tai neturi būti tik abstraktūs pasisakymai¹¹⁸. Todėl *„veikos kvalifikavimui svarbu, kad nevienkartiniai bauginimo veiksmai sudaro tam tikrą neteisėtą elgesio grandinę, kad jie padaryti siekiant sukelti ir palaikyti nukentėjusiųjų baimę, norint, jog nukentėjusiosios nerimautų, jaustųsi nesaugiai, paklustų nuteistojo valiai“*¹¹⁹. Baudžiamoji atsakomybė pagal BK 145 str. 2 d. yra kvalifikuojama tada, kai yra nustatytos konkrečios veikos ir *„nusikaltimai laikomi baigtais nuo konkrečių veiksmų atlikimo momento“*¹²⁰. Tik tuo atveju, jei tokie veiksmai yra sisteminti,

¹¹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227-788“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/136872970673650/2K-227-788/2017>

¹¹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/255847546158075/2K-347/2014>

¹¹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/191493842247140/2K-65-648/2016>

¹¹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/255847546158075/2K-347/2014>
„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88-942/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/258974587857157/2K-88-942/2016>

¹¹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/255847546158075/2K-347/2014>

¹²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/191493842247140/2K-65-648/2016>

suformuojama neteisėto elgesio grandinė, pagal kurią yra traukiama baudžiamojon atsakomybėn¹²¹. Iš to išplaukia, kad teismai turi įvertinti nusikalstamų veiksmų sistemingumą ir sąsajas tarp atskirų požymių, kad veiksmai nėra atsitiktiniai ir tuomet jie gali būti kvalifikuojami pagal BK 145 str. 2 d., kai yra aiškiai įtvirtinta tiesioginė tyčia, kuria siekiama sukelti pavojų gyvybei ir sveikatai. Tokiais požymiais teismas vertina sistemingą žmogaus bauginimą, grasinimus, kuriais siekiama sukelti nesaugumą, nerimą, patiriamas psichologinis diskomfortas.

Psichologinis ir ekonominis smurtas apskritai nėra reglamentuotas BK nuostatose, todėl tik esant tikslingiems įrodymams jis gali būti priskiriamas prie motyvų įvykdyti smurtinę veiklą. Ekonominis ir psichologinis smurtas yra kvalifikuojamas kaip sudedamoji nusikalstamos veikos dalis. Todėl teismai sprendami nusikalstamos veikos kvalifikavimo klausimą turi vadovautis sąžiningumo ir teisingumo principais, kad nebūtų pažeistos aukos teisės, netikslingai kvalifikavus nusikalstamą veiką ir patraukiant kaltininką baudžiamojon atsakomybėn.

Nusikalstama veika, kuri yra kvalifikuojama pagal BK 140 str. 1 d. yra įrodoma, kad buvo sukeltas nežymus sveikatos sutrikdymas, sukelti sužalojimai, „fizinų veiksmų apimtis buvo adekvati naudotam smurtui“¹²². Smurto artimoje aplinkoje veiklos kvalifikavimas pagal BK 140 str. turi apimti akivaizdžias fizinio smurto veiksmų pasekmes, dėl ko buvo sutrikdyta aukos sveikata¹²³. Įrodinėjant nusikalstamą veiką pagal šį straipsnį, nusikalstamos veikos metu turi būti išreikšta aiški materialioji nusikaltimo sudėtis (mušimas, kankinimas), sukeliantis fizinį skausmą ar nežymiai sutrikdantis sveikatą¹²⁴. LAT praktikoje įtvirtinta, kad baudžiamoji atsakomybė pagal BK 140 str. negali kilti tik dėl fizinio sąlyčio su kito žmogaus kūnu. Smurtiniais veiksmais turi būti sukeltas fizinis skausmas ir nežymus sveikatos sutrikdymas. Tokie veiksmai turi būti vertinami kaip tęstinė nusikalstama veika¹²⁵. Iš to išplaukia, kad teismai gali netinkamai kvalifikuoti smurtą artimoje aplinkoje kaip nežymų arba sunkų sveikatos sutrikdymą dėl šių veiksmų įrodymo vertinimo.

„Veiksmų, ypač siejamų su psichologinio smurto pasireiškimu, teisinių pasekmių nesukelia, t.y. nelaikomi teisės pažeidimais ir neužtraukia jokios teisinės atsakomybės ir yra vertintini tik

¹²¹ „Kauno apygardos teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-245-530/2015“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/5798120471836/1A-245-530/2015>

¹²² „Šiaulių apygardos teismo 2015 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-519/2015“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/52962157201305/1A-9-519/2015>

¹²³ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-942/2017“. E-tar. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d321436013cf11e79800e8266c1e5d1b>

„Panevėžio apygardos teismo 2015 m. gruodžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-629-768/2015“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/213313489574884/1S-629-768/2015>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-296-270/2017“. Liteko teismai. <http://liteko.teismai.lt/viesasprenimupaieska/tekstas.aspx?id=7d054502-1f9a-4c89-80f1-aece7fba3863>

¹²⁴ „Kauno apygardos teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-245-530/2015“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/5798120471836/1A-245-530/2015>

¹²⁵ „Kėdainių rajono apylinkės teismo 2016 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-289-986/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/231858184313150/1-289-986/2016>

moralės ar psichoanalizės požiūriu“¹²⁶. Tokios tendencijos suformuoja sąlygas, kad bausmė už smurtą artimoje aplinkoje gali būti paskirta netinkamai dėl neaiškaus psichologinio smurto kaip nusikalstamos veikos kvalifikavimo. Teismų praktikoje įtvirtinta, kad bendrai baudžiamoji atsakomybė kyla tada, kai yra padaroma veika, įtvirtinta BK nuostatose ir priskirtina smurto artimoje aplinkoje nusikaltimo sudėčiai. Tokiu atveju suformuojamas baudžiamosios atsakomybės pagrindas¹²⁷. Remiantis išdėstyta galima teigti, kad psichologinės ir emocinės žalos smurtaujant artimoje aplinkoje kvalifikavimas yra sudėtingas dėl įrodinėjimo sunkumų bei veikos pobūdžio pagrindimo.

Reziumuojant išdėstyta, smurto artimoje aplinkoje fakto įrodymas yra sudėtingas, ypač kvalifikuojant psichologinį ir ekonominį smurtą. Vertinant smurtą artimoje aplinkoje pagal formas ir įrodinėjant jo faktą reikalinga, kad atlikti nusikalstami veiksmai atitiktų BK įtvirtintose nuostatose nusikalstamos veikos požymius. Smurto artimoje aplinkoje fakto įrodymą apsunkina ir tai, kaip buvo užfiksuotas smurto reiškinys ikiteisminių pareigūnų, ar buvo ištirtos ir faktinės ir inkrimuojamos nusikalstamos veikos aplinkybės. Įrodinėjant smurto faktus susiduriama su neaiškiais įrodymais, kurių pagrindimas yra sudėtingas, ne visais atvejais atsižvelgiama į liudytojų parodymus. Be to, teismų praktika nėra vienoda kvalifikuojant ir įrodinėjant smurto artimoje aplinkoje faktą. Tokių smurto artimoje aplinkoje formų kaip ekonominis ir psichologinis fakto įrodymas daugiau yra teorinio pobūdžio nei realaus, nes jį pagrįsti yra sudėtinga nesant konkrečių tiesioginių įrodymų. Todėl psichologinis ir ekonominis smurtas, psichologinė prievarta ją įrodinėjant dažnu atveju yra perkvalifikuojama į tam tikro pobūdžio sveikatos sutrikdymą, sukeliantį neigiamas pasekmes. Tai sukelia teisinę kvalifikavimo problemą, kad nėra atskleidžiamas tikrasis smurto artimoje aplinkoje faktas, neįrodomas psichologinis smurtas, kuris gali daryti tapatų arba net ir labiau neigiamą poveikį žmogaus sveikatai ir gyvybei, t.y. teisiniam gėriui.

3.2. Kriterijai, kuriais vadovaujantis smurtas pripažintinas mažareikšmiu

Remiantis LR BK 37 str. mažareikšmiškumas yra taikomas nusikaltimams¹²⁸. Šios nuostatos svarstymas vykdomas tais atvejais, kai baudžiamoji atsakomybė nėra diferencijuojama pagal veikos pavojingumo pobūdį ir laipsnį. Pagrindinis mažareikšmiškumo vertinimo kriterijus yra veikos

¹²⁶ Darius Urbonas, „Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“, *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka* 5(2011):223-225.

¹²⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99/2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/191093721515176/2K-99/2014>

„Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo 2017 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. eAS-1001-756/2017“. E-tar.

<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActPrint?documentId=0c1feff0daa811e7910a89ac20768b0f>

¹²⁸ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).

pavojingumas¹²⁹. Iš to išplaukia probleminė situacija, kad mažareikšmiškumas nėra pakankamai apibrėžtas ir pagrįstas baudžiamuosiuose įstatymuose, kas sudaro sąlygos skirtingai teismų praktikai dėl ko smurtas artimoje aplinkoje gali būti nepagrįstai traktuojamas kaip mažareikšmis.

Artimoje aplinkoje patiriamas fizinis smurtas (įstatymo 2 str. 5 p.) gali būti pripažįstamas mažareikšmiu. „Mažareikšmiu nusikaltimu pripažįstama veika, kuri tik formaliai atitinka nusikaltimo sudėties požymius, bet iš esmės nedaro žalos įstatymo saugomoms vertybėms ar nesukelia pavojaus tokiai žalai atsirasti, arba kuri nesiekia tokio pavojingumo laipsnio, dėl kurio būtų tikslinga kaltininką už padarytą nusikaltimą traukti baudžiamojon atsakomybėn“¹³⁰. „Nors baudžiamajame įstatyme nėra nurodyti nusikaltimai ar jų kategorijos, kuriuos padarius negali būti sprendžiama, ar jie nėra mažareikšmiai, teismų praktikoje paprastai laikomasi pozicijos, jog neturėtų būti pripažintos mažareikšmėmis veikos, kuriomis buvo padaryta ar siekiama padaryti fizinę žalą kito asmens sveikatai“¹³¹. Teismų praktikoje atsiskleidžia tai, kad smurtu artimoje aplinkoje kaltinamajam „baudžiamoji atsakomybė nėra vienintelė poveikio priemonė“, nes tai yra krašutinė teisinės atsakomybės forma, nesant kitų priemonių kaltinamojo elgesio keitimai ir veiksmų drausminimui¹³². Problemos esmė – teismuose kyla sunkumų nustatant artimoje aplinkoje patirto fizinio smurto mažareikšmiškumą. Taip yra dėl skirtingos teismų praktikos vertinant patirto fizinio smurto artimoje aplinkoje pobūdį, subjektyviuosius ir objektyviuosius kriterijus bei aplinkybes. Mažareikšmiškumo klausimas nėra apibrėžiamas įstatyme, o yra vertinamas pagal skirtingus kriterijus, vieningos teismų praktikos šiuo klausimu nėra.

Pagal LR BK 140 str. 3 d. dėl mažareikšmiškumo nuo baudžiamosios atsakomybės galima atleisti tais atvejais, kai veika nepasiekė tokio pavojingumo laipsnio, už kurį kaltinamąjį reikėtų traukti baudžiamojon atsakomybėn¹³³. Mažareikšmis nusikaltimas yra veika, kurios nusikaltimo sudėtis sudėties požymiai yra formaliai atitinkantys, tačiau nėra sukeliamas pavojus įstatymo saugomoms vertybėms¹³⁴. Nusikalstamos veikos smurto artimoje aplinkoje atveju

¹²⁹ Iveta Vitkutė-Zvezdinienė, „Nusikaltimo mažareikšmiškumo atribojimo nuo baudžiamosios atsakomybės problemos“, 8(98)(2007):39.

¹³⁰ Kristina Grinevičiūtė, „Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmių probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 21(2)(2014):599-600.

¹³¹ „Kelmės rajono apylinkės teismo 2016 m. rugpjūčio 17 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1-134-471/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/14335786744301/1-134-471/2016>

¹³² „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-238-699/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/81493719281255/2K-238-699/2016>
„Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-227-557/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/162082927709421/1A-227-557/2017>

¹³³ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-238-699/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/81493719281255/2K-238-699/2016>
„Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-227-557/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/162082927709421/1A-227-557/2017>

¹³⁴ „Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1A-227-557/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/162082927709421/1A-227-557/2017>
„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-231-976/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/229803215961080/2K-231-976/2017>

mažareikšmiškumas yra vertinamasis požymis. Sprendžiant mažareikšmiškumo klausimas yra vadovaujamasi nuostata, kad iš esmės smurtas artimoje aplinkoje yra socialinė problema, sukelianti neigiamas pasekmes visuomenei, daranti žalą bendrai pripažįstamoms vertybėms¹³⁵. Teismų praktikoje įtvirtinta, kad jei „veiksmai formaliai atitinka nusikaltimo sudėties požymius, dėl mažesnio veikos pavojingumo ji turėtų būti atleista nuo baudžiamosios atsakomybės dėl veikos mažareikšmiškumo“¹³⁶. Tokia veika gali būti fizinis smurtas, kuris apibrėžiamas kaip fizinis kontaktas, kuris nėra pavojingas, tačiau iš esmės yra traktuojamas kaip smurtiniai veiksmai prieš kitą asmenį¹³⁷. Nusikaltimo veikos mažareikšmiškumo vertinime yra sprendžiami klausimai dėl objektyvių ir subjektyvių padarytos veikos aplinkybių. „Objektyvusis veikos mažareikšmiškumo kriterijus reiškia, kad nusikalstama veika nesukėlė realios žalos baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms arba padaryta žala nežymi. Subjektyvusis kriterijus parodo kaltininko tyčios kryptingumą, jo tikslus, motyvus“¹³⁸. Iš pastarojo išdėstymo išplaukia, kad teismai pagal savo kompetenciją gali spręsti smurtinės apie veikos pavojingumą arba nepavojingumą. Tačiau šiame kontekste sudėtingėja smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimas pagal baudžiamąsias nuostatas. Taip yra dėl priežasties, kad teismų praktika nėra vienoda mažareikšmiškumo klausimu.

Kriterijų, įtvirtintų baudžiamajame įstatyme, pagal kuriuos būtų galima vertinti veikos mažareikšmiškumą išskirta nėra. Toks vertinimas yra priskirtas teismų kompetencijai. „atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo yra teismo teisė, bet ne pareiga, todėl teismas, ad hoc (konkrečioje situacijoje) įvertinęs visus objektyviusius ir subjektyviusius požymius, atspindinčius padaryto nusikaltimo pavojingumą, žalos dydį, dalyką, kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės tikslingumą ir pan., sprendžia klausimą, ar atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės nurodytu pagrindu, ar ne“¹³⁹. Kriterijai, pagal kuriuos teismų praktikoje

¹³⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299-648/2015“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/110994766758145/2K-299-648/2015>

¹³⁶ „Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-557/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/162082927709421/1A-227-557/2017>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-976/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/229803215961080/2K-231-976/2017>

¹³⁷ „Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-557/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/162082927709421/1A-227-557/2017>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-976/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/229803215961080/2K-231-976/2017>

¹³⁸ „Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-557/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/162082927709421/1A-227-557/2017>

„Kelmės rajono apylinkės teismo 2016 m. rugpjūčio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-134-471/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/14335786744301/1-134-471/2016>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013“. Liteko teismai. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bc884c03-7de3-4fa1-ab9a-711a5cd77cbd>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-976/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/229803215961080/2K-231-976/2017>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-238-699/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/81493719281255/2K-238-699/2016>

¹³⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013“. Liteko teismai. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bc884c03-7de3-4fa1-ab9a-711a5cd77cbd>

yra kvalifikuojamas nusikalstamos veikos mažareikšmiškumas yra priklausomi nuo padarytos veikos tikslų, motyvų, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykių, nusikaltimo padarymo būdo, intensyvumo bei kitų reikšmingų aplinkybių, veika, kuria kitam asmeniui padaromas tyčinis lengvas kūno sužalojimas, smūgių sudavimas¹⁴⁰. Visgi, formalus fizinio skausmo konstatavimas, patirto skausmo intensyvumas, stiprumas, pavojingumas yra tiesioginiai veiksniai, pagal kuriuos turi būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Tačiau teismuose laikomasi nuostatos, kad baudžiamoji teisė yra kraštutinumas, kurį teismai taiko kaltinamajam. O jei pastarasis neatliko itin žalingų veiksmų tai tuomet smurtiniai veiksmai gali būti traktuojami kaip mažareikšmė nusikalstama veika. Tokios tendencijos gali sudaryti sąlygas manipuliacijoms, kadangi kiekvienas žmogus skausmą gali traktuoti skirtingai ir patirta žala kiekvieną nukentėjusįjį gali paveikti visiškai skirtingai.

Kvalifikuojant nusikalstamos veikos mažareikšmiškumą svarbus veiksnys yra žalos dydis¹⁴¹. Nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiama tada, kai padaryta žala yra nedidelė, ji yra traktuojama kaip mažareikšmė¹⁴². Iš to išplaukia, kad teismai gali būti nesuinteresuoti paskirti baudžiamąją atsakomybę kaltinamajam, turint tokią galimybę bei bylos duomenų iš esmės neįvertinus.

Teismų praktikoje išdėstyta pozicija dėl smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo pagal BK 140 str., kad teismai nėra įpareigoti „konstatuoti padaryto nusikaltimo mažareikšmiškumo“¹⁴³. Aplinkybės, kurios yra svarbios vertinant smurto artimoje aplinkoje mažareikšmiškumą yra proceso dalyvių patikimumas, elgesys, teisinio proceso motyvai ir tikslai. Tai yra svarbios aplinkybės sprendžiant klausimą dėl smurto artimoje aplinkoje ir jo pavojingumo¹⁴⁴. Pastarasis vertinimas leidžia teisingai kvalifikuoti nusikalstamą veiką bei išvengti manipuliacijų kitais artimoje aplinkoje gyvenančiais asmenimis, t.y. vaikais.

„Kelmės rajono apylinkės teismo 2016 m. rugpjūčio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-134-471/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/14335786744301/1-134-471/2016>

¹⁴⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299-648/2015“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/110994766758145/2K-299-648/2015>

„Kelmės rajono apylinkės teismo 2016 m. rugpjūčio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-134-471/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/14335786744301/1-134-471/2016>

¹⁴¹ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-976/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/229803215961080/2K-231-976/2017>

¹⁴² „Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-557/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/162082927709421/1A-227-557/2017>

„Kelmės rajono apylinkės teismo 2016 m. rugpjūčio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-134-471/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/14335786744301/1-134-471/2016>

¹⁴³ „Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-557/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/162082927709421/1A-227-557/2017>

¹⁴⁴ „Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-557/2017“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/162082927709421/1A-227-557/2017>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013“. Liteko teismai. <http://liteko.teismai.lt/viesaspresdimupaieska/tekstas.aspx?id=bc884c03-7de3-4fa1-ab9a-711a5cd77cbd>

Paminėtina ir tai, kad fizinio skausmo konstatavimui reikalingos specialiosios žinios. Tuo tarpu teisės aktuose nėra įtvirtinta jokių šiuos kriterijus nustatyti įgalinančių veiksnių ar taisyklių¹⁴⁵. Tokios žinios yra svarbios, siekiant tikslingai įvertinti smurtinių veiksmų pavojingumą ir padarytą žalą. Nesant bendrųjų žinių, teismai gali pripažinti smurtą mažareikšmiu, neįvertindami jo psichologinių pasekmių, kurių pasireiškimas gali atsiskleisti vėliau.

Reziumuojant išdėstytą, sprendžiant smurto artimoje aplinkoje bylas kiekvienu atveju yra vertinamas galimas smurtinių veiksmų pavojingumas ir aukos patirtą žalą įrodanti informacija. Baudžiamaisiais įstatymais yra saugomos teisinės vertybės, todėl kai smurtas artimoje aplinkoje yra apibrėžiamas kaip smulkus pažeidimas, jis gali neužtraukti baudžiamosios atsakomybės, o patys smurtiniai veiksmai yra traktuojami kaip mažareikšmiai. Tokios tendencijos suponuoja problemines situacijas, kai nesant baudžiamajame įstatyme apibrėžtų konkrečių kriterijų, pagal kuriuos smurtas gali būti pripažintas mažareikšmiu, formuojasi nevienoda teismų praktika. Tokiu atveju nusikalstamos veikos kvalifikavimas pagal jo atlikimą, pavojingumo laipsnį tampa probleminis. Traukiant baudžiamojon atsakomybėn kaltinamąjį dėl smurto artimoje aplinkoje, teismai sprendžia nusikalstamos veikos padarymo tikslą, motyvus, tyčią bei vertina kitas aplinkybes pagal kurias priima sprendimą, ar smurtas gali būti pripažintinas mažareikšmiu. Teismų praktikoje akcentuojama, jog smurtas artimoje aplinkoje yra pripažįstamas mažareikšmiu tada, kai nusikalstama veika nėra pavojinga ir nesuformuoja patiriamos esminės žalos. Tačiau kriterijų, pagal kuriuos būtų galima identifikuoti patirto smurto žalos dydį nėra, todėl teismai pagal savo kompetenciją ir vadovaujantis teismų praktika sprendžia ir dėl smurto artimoje aplinkoje pripažinimo mažareikšmiu.

3.3. Kriterijai pagal kuriuos nustatomas psichologinio smurto panaudojimas

Psichinės prievartos atveju nėra įtvirtinta konkrečių kriterijų, kaip įrodyti psichologinį smurtą, kokie įrodymai yra svarbūs, siekiant įrodyti psichologinį smurtą artimoje aplinkoje. Problemos esmė – nėra aiškių kriterijų, kaip įrodyti psichinės prievartos, kaip smurto formas, patyrimą. Teismai nevienodai vertina psichinę prievartą, dėl ko nėra aiškių kriterijų ir pagrindo įvertinti, kokio pobūdžio psichinė prievarta buvo patirta ir kaip ji turėtų būti vertinama bei baudžiama.

Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme akcentuojama, kad psichinis poveikis, prievartinė veikla yra viena iš smurto artimoje aplinkoje formų¹⁴⁶. Teismų praktikoje yra analizuojami

¹⁴⁵ Kristina Grinevičiūtė, „Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmių probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 21(2)(2014):602-603.

¹⁴⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227-788“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/136872970673650/2K-227-788/2017>
„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-238-699/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/81493719281255/2K-238-699/2016>

psichologinio smurto atvejai. Tokiems atvejams priskiriami neigiami veiksmai, sukeliantys žlugdantį poveikį asmenybei, patenkantys į BK 233 str. 1 d. sudėtį¹⁴⁷. Tai yra grasinimai, kurie kriminalizuojami pagal BK 145 str.¹⁴⁸. Tai yra nusikalstamos veikos padarymas, verčiant auką elgtis prieš savo valią (BK 148,149,150,151 str.). Smurtaujant psichologiškai yra atliekama pavojinga tyčinė veikla, kurios kontekste yra žalojama žmogaus sveikata, gali būti privedama prie gyvybės nutraukimo¹⁴⁹. Žmogaus terorizavimas, grasinimai yra veika, kurios atlikimas visada sietinas su tiesiogine tyčia. Paprastai smurtauti linkę asmenys supranta, kad gali paveikti savo auką psichiškai, sukelti jai baimę bei pasiekti užsibrėžtų tikslų panaudojant psichologinį smurtą¹⁵⁰. Paminėtina ir tai, kad baudžiamajame įstatyme BK 145 str. 2 d.¹⁵¹ yra įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė psichinė prievartos panaudojimą. Tačiau psichologinis smurtas ir psichinė prievarta nėra visiškai tapačios sampratos. Psichologinis smurtas gali pasireikšti netiesioginiais veiksmais, o psichinė prievarta yra išreiškiama tiesioginiais veiksmais, grasinimais, kurių pobūdis yra realus. Psichologinis smurtas gali pasireikšti kaltinimais, netinkamais žodžiais¹⁵². Taip yra dėl priežasties, kad „<...>sistemoje kito žmogaus bauginimo naudojant psichinę prievartą sudėtyje psichinė prievarta suprantama ne vien kaip grasinimai nužudyti, bet ir kaip kitokiais poelgiais vykdomas bauginimo procesas, objektyviai pasireiškiantis baimės jausmo sukėlimu kitam žmogui“¹⁵³. Iš to išplaukia, kad psichologinis smurtas pagal baudžiamąjį įstatymą iš esmės nėra apibrėžtas kaip nusikalstama veika. Psichologinio smurto traktavimui, dėl ko kaltinamasis galėtų būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn yra būtinas sistemingumas ir kartotiniai veiksmai, kurie būtų ganėtinai matomi arba kitais būdais identifikuojami, kad teismai galėtų vertinti jų pavojingumo laipsnį.

¹⁴⁷ „Šiaulių apygardos teismo 2015 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-519/2015“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/52962157201305/1A-9-519/2015>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88-942/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/258974587857157/2K-88-942/2016>

¹⁴⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/191493842247140/2K-65-648/2016>

¹⁴⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227-788“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/136872970673650/2K-227-788/2017>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013“. Liteko teismai. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bc884c03-7de3-4fa1-ab9a-711a5cd77cbd>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-238-699/2016“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/81493719281255/2K-238-699/2016>

¹⁵⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013“. Liteko teismai. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bc884c03-7de3-4fa1-ab9a-711a5cd77cbd>

Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/255847546158075/2K-347/2014>

¹⁵¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).

¹⁵² „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/255847546158075/2K-347/2014>

„Šiaulių apygardos teismo 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-510-332-2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/22888487020888/1A-510-332-2014>

¹⁵³ *Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga* Nr. AB-47-1, žiūrėta 2018 gegužės 18 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/apzvalga_smurtas_artimoje_aplinkoje.docx

Teismų praktikoje išskiriami veiksmai, kurie yra priskiriami psichologinio smurto naudojimui artimoje aplinkoje ir gali būti kvalifikuojami juos įrodžius pagal baudžiamąjį įstatymą. Tai yra grasinimas, kuris pavojingas gyvybei, sveikatai, turtui, sistemingai naudojama psichinė prievarta, nuolatiniai įtarinėjimai, neteisingos informacijos skleidimas apie auką aplinkiniams, bendravimo laisvės apribojimas, sekimas, besąlygiško paklusimo reikalavimas, nuolatinės baimės ir įtampos sukėlimas¹⁵⁴.

Teismai, kvalifikuodami psichologinį smurtą, turi siekti išvengti klaidų, kad tam tikri žodžiai ir veiksmai būtų suprasti teisingai ir būtų pakankamas pagrindas realių veiksmų įgyvendinimui¹⁵⁵. Vertinant psichologinio smurto naudojimą, teismui nėra pakankami įrodymai tai, kad liudininkai paliudiję žinantys tokio pobūdžio veiką. Tokiu būdu psichologinio smurto įvykdymas nėra įrodomas¹⁵⁶. Teismui yra priskiriama psichologinio smurto vertinimo kompetencija. Tačiau nesant konkrečių kriterijų ir vienodos teismų praktikos, tam tikras psichologinio smurto požymis gali būti sudėtingai vertinamas, kas sukelia psichologinio smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo problemą. Ar tokio pobūdžio smurtas visuomet gali būti traktuojamas kaip mažareikšmis, kuriuo nebus sukeltos neigiamos pasekmės. Kaip rodo visuomenėje vykstantys įvykiai, pradinės smurto užuomazgos prasideda nuo psichologinio smurto, kai palaipsniui pereinama prie fizinių veiksmų.

Psichologinis smurtas teismų praktikoje yra identifikuojamas pagal tai, ar nusikalstamos veikos metu buvo pažeistas asmens neliečiamumas, kaip saugoma teisės vertybė¹⁵⁷. Remiantis LR BK 145 str. nuostatomis, psichologinis smurtas yra vertinamas tik pagal vykdomų veiksmų pavojingumą ir realumą, kuris visais atvejais turi būti pagrįstas. Tai negali būti vienkartiniai spontaniški žodžiai, kurie būtų žeidžiantys ir panašūs į grąsinimus. Tik veika, kuri yra pavojinga, yra pripažįstama nusikalstama. Tai yra psichologinis smurtavimas, kuriuo sukelia žala asmens interesams, taip pat valstybės ir visuomenės interesams¹⁵⁸. Grąsinimo realumas, kuris priskiriamas

¹⁵⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013“. Liteko teismai.

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bc884c03-7de3-4fa1-ab9a-711a5cd77cbd>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2010 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-341/2010“. Eteismai.

<http://eteismai.lt/byla/105155596176377/2K-341/2010>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88-942/2016“. Eteismai.

<http://eteismai.lt/byla/258974587857157/2K-88-942/2016>

¹⁵⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2010 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-341/2010“. Eteismai.

<http://eteismai.lt/byla/105155596176377/2K-341/2010>

¹⁵⁶ „Šiaulių apygardos teismo 2015 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-519/2015“. Eteismai.

<http://eteismai.lt/byla/52962157201305/1A-9-519/2015>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013“. Liteko teismai.

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bc884c03-7de3-4fa1-ab9a-711a5cd77cbd>

¹⁵⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227-788“. Eteismai.

<http://eteismai.lt/byla/136872970673650/2K-227-788/2017>

„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-238-699/2016“. Eteismai.

<http://eteismai.lt/byla/81493719281255/2K-238-699/2016>

¹⁵⁸ *Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga* Nr. AB-47-1, žiūrėta 2018 gegužės 18 d. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/apzvalga_smurtas_artimoje_aplinkoje.docx

prie psichologinio smurto, yra vertinama tik esant surinktiems duomenims apie tai, kad kaltinamasis gali panaudoti tam tikrus įrankius, kad psichologinis smurtas būtų sukėlęs realų pavojų. Grasinant realiais įrodymais yra vertinamos tos aplinkybės, kurios realiai aukai buvo grėsmingos, t.y. galėjo būti įvykdytas nužudymas ar sunkus sveikatos sutrikdymas¹⁵⁹. Teismų praktikoje nurodoma, kad „atlikdamas kaltinime nurodytus veiksmus, suprato, kad „pavojingai psichiškai veikia kitą žmogų, keldamas jam baimę ar ją palaikydamas ir norėjo taip elgtis. K. K. sudaryta psichologinė būseną turėtų būti prilyginama sistemingam žmogaus bauginimui naudojant psichinę prievartą“¹⁶⁰. Iš to išplaukia, kad realiai psichologinis smurtas kaip toksai nėra traktuojamas teismų praktikoje kaip nusikalstama veika, kol nepasiekia gyvybei arba sveikatai pavojingo lygmens. Tačiau realybėje psichologinio smurto faktą įrodyti sudėtinga, tačiau tai neužtikrina, jog kaltinamasis ateityje psichologinio smurto nepakeis fiziniu, kuris sukels realią grėsmę ir bus įgyvendinta veika, įtvirtinta LR BK 129 str. ypač tais atvejais, kai kaltinamasis elgiasi tyčia, visiškai pilnai suvokdamas savo veiksmus ir galėdamas už juo prisiimti atsakomybę.

Psichologinis smurtas, kaip reali grėsmė teismų praktikoje yra pripažįstamas tik tais atvejais, kai „grasinant nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba terorizuojant žmogų buvo tyčia sutrikdyta sveikata ar sukeltas fizinis skausmas arba tyčia sunaikintas ar sugadintas turtas, padaryta veika kvalifikuojama kaip kelių nusikalstamų veikų sutaptis – pagal BK 145 straipsnį ir atitinkamai pagal BK 135, 138, 140 straipsnį ar BK 187 straipsnį“¹⁶¹. Iš to išplaukia, kad tais atvejais, jeigu nėra akivaizdžių psichologinio smurto įrodymų, kurie būtų tiesiogiai matomi ir atskleistų žmogaus sveikatos sutrikdymo laipsnį, tokia veika nėra traktuojama kaip nusikalstama. Tokios tendencijos tapachiai suponuoja ir psichologinio smurto kvalifikavimą, kai nėra aišku, kokio pobūdžio psichologinis smurtas turi būti, kad pasiektų pagal baudžiamąjį įstatymą traktuojamą pavojingumo laipsnį.

Reziumuojant išdėstyta, psichologinio smurto panaudojimas yra sudėtingai įrodomas reiškinys, nes dažnu atveju stokojama tiesioginių šios prievartos formos įrodymų. Psichologinis smurtas kaip nusikalstama veika yra įrodoma tik tais atvejais, jeigu jis yra sistemingas ir turintis pavojingos veikos požymių. Tačiau baudžiamajame įstatyme nėra įtvirtintų kriterijų, o juos teismai vertina pagal savo kompetenciją, remdamiesi nevienoda teismų praktika. Todėl psichologinio smurto kaip nusikalstamos veikos kvalifikavimas yra sudėtingas, nes nesant apibrėžtų konkrečių kriterijų, kol nepasiekiamas pavojingas veikos lygis, tai nėra traktuojama kaip veika, už kurią kaltinamasis gali

¹⁵⁹ „Šiaulių apygardos teismo 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-510-332-2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/22888487020888/1A-510-332-2014>

¹⁶⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/255847546158075/2K-347/2014>

„Šiaulių apygardos teismo 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-510-332-2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/22888487020888/1A-510-332-2014>

¹⁶¹ „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-116/2014“. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/168860980319522/2K-116/2014>

būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Psichinė prievarta, kurios pasireiškimas artimoje aplinkoje yra iš dalies įtvirtinta įstatyme. Psichinė prievarta ir psichologinis smurtas yra vertinami pagal tai, kokie grasinimai yra išreikšti, koks jų realumo pobūdis, kokie veiksmai buvo įgyvendinti realiai ir kaip tai pasireiškė. Be to, šios nusikalstamos veikos vertinimui reikalingi svarūs įrodymai, kad kaltinamasis asmuo buvo motyvuotas ir turėjo tikslą pasikėsinti į žmogaus sveikatą ir gyvybę. Tačiau jos kvalifikavimas taipogi yra sietinas su pavojingumo ir realumo laipsniu. Kol nėra konkrečių veiksmų, kuriais būtų padaryta žala, psichinė prievarta bei psichologinis smurtas nėra kvalifikuojami pagal baudžiamąjį įstatymą. Tokios tendencijos sukuria sąlygas neigiamų pasekmių atsiradimui.

IŠVADOS

1. Smurtas artimoje aplinkoje yra tiesiogiai arba netiesiogiai atliekami smurtiniai veiksmai, kuriais siekiama sukelti skausmą, sutrikdyti sveikatą bei padaryti žalą kitam asmeniui. Smurtas artimoje aplinkoje gali pasireikšti įvairiomis formomis - fizinis, psichologinis, seksualinis, ekonominis smurtas, psichinė prievarta ir nepriežiūra. Smurtas artimoje aplinkoje atpažįstamas pagal požymius, kai veiksmai arba žodžiai yra nuolatiniai, prievartiniai ir žalojantys tiek sveikatą, tiek ir psichiką.

2. Smurto artimoje aplinkoje nusikaltimo sudėtis vertinama per objektyviąją įgyvendintų smurtinių veiksmų pusę, kai pažeidimo objektas yra žmogaus sveikata ir gyvybė. Subjektyvioji nusikaltimo puse pasireiškia tiesiogine arba netiesiogine tyčia, kurią vykdo nusikaltimo veikos subjektas – asmuo vykdamas smurtinius veiksmus artimųjų atžvilgiu.

3. Smurtas artimoje aplinkoje yra socialinė problema, paplitusi visame pasaulyje. Lietuvoje smurto artimoje aplinkoje mastai yra aktyviai augantys, kai dažniausiai nusikalstamos veikos yra kvalifikuojamos pagal LR BK 140 str. Smurto artimoje aplinkoje atvejų skaičius per pastarąjį dešimtmetį išaugo 1,5 karto pagal užregistruotus iškvietimus, o pagal pradėtus ikiteisminius tyrimus beveik 15 kartų. Dažniausia smurto artimoje aplinkoje forma – fizinis smurtas, nukreiptas į moteris ir vaikus, prieš kuriuos smurtauja vyrai.

4. Teisinis reglamentavimas smurto artimoje aplinkoje kontekste pakito 2011 m. priėmus Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą, kurio tikslas apibrėžti smurtą artimoje aplinkoje patyrusių asmenų teises, greitai reaguojant į kylančias grėsmes. Įstatyme apibrėžiamos smurto artimoje aplinkoje samprata, subjektų teisės ir atsakomybės, reglamentuojamos priemonės smurto mažinimui. Smurtas artimoje aplinkoje kvalifikuojamas pagal LR BK nuostatas bei atsižvelgiant į konstitucines LR Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus teises.

5. Teoriniame lygmenyje smurto artimoje aplinkoje išskiriamos kompleksinės ir klasifikavimo teisinės problemos. Kompleksinės problemos - nukentėjusiųjų nuo smurto asmenų apsauga, smurto artimoje aplinkoje ribos, nepakankamos teisinės prielaidos, užtikrinančios nukentėjusiųjų nuo smurto apsaugą, atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje įtvirtinimas BK normose, nepakankamai efektyvi valstybės institucijų veikla. Klasifikavimo problemos - smurto artimoje aplinkoje veikos mažareikšmiškumas, smurto artimoje aplinkoje formų identifikavimas pagal atskirus kriterijus, teisingo proceso įgyvendinimas, baudžiamosios atsakomybės už psichologinį smurtą taikymas. Smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimas yra grindžiamas teismų praktika, kuri yra nevienoda, kas trikdo baudžiamosios atsakomybės taikymo procesą.

6. Smurto artimoje aplinkoje veikos fakto įrodymas yra sudėtingas priklausomai nuo smurto formos. Fizinį smurtą apibrėžiantys kriterijai yra įtvirtinti baudžiamajame įstatyme, tačiau

psichologinio smurto kriterijų nėra. Tai yra smurto forma, neturinti akivaizdžių tiesioginių įrodymų, dėl ko šios veikos įrodymo proceso yra sudėtingas, nes vykdomas psichologinis smurtas nėra kriminalizuojamas, kol nepasiekia pavojingumo ribos. Pagal savo kompetenciją teismai vertindami smurto faktą remiasi faktinėmis ir inkriminuojamos veikos aplinkybėmis, kad galėtų įrodyti psichologinio smurto fakto buvimą.

7. Teismų praktikoje, siekiant netaikyti griežčiausios, t.y. baudžiamosios priemonės, smurtas vertinamas kaip mažareikšmis. Įtvirtintų kriterijų, apibrėžiančių smurto artimoje aplinkoje mažareikšmiškumą įtvirtinta nėra, o nusikalstamos veikos pobūdžio vertinimai priklauso teismų diskrecijai. Kvalifikuojant nusikalstamą veiką kyla problema dėl jos mažareikšmiškumo tikslingo vertinimo, nes baudžiamajame įstatyme nėra įtvirtintos kategorijos, apibrėžiančios nusikalstamas veikas kaip nemažareikšmes.

8. Psichologinio smurto kriterijai nėra išskirti baudžiamajame įstatyme. Kvalifikuojant šią nusikalstamą veiką vadovaujamosi teismų praktika, pagal kurią sprendžiama, ar psichologinis smurtas yra baudžiamoji nusikalstama veika ar ne. Pagrindinis vertinimo kriterijus yra psichologinio smurto pavojingumo laipsnis, kuriuo galima galėjo būti kėsintasi į žmogaus sveikatą ir gyvybę, sukeltos neigiamos pasekmės.

PASIŪLYMAI

1. Parengti ir baudžiamajame įstatyme įtvirtinti kriterijus, pagal kuriuos būtų galima tikslingai nustatyti patirto psichologinio smurto lygį bei pavojingumo laipsnį.
2. Baudžiamajame įstatyme įtvirtinti kriterijus, pagal kuriuos būtų skirstomas smurto artimoje aplinkoje mažareikšmiškumas.
3. Organizuoti teisėsaugos pareigūnų ir teisėkūros institucijų tarnautojų parengimą psichologinio smurto atpažinimui.

LITERATŪRA

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).
2. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. *Valstybės žinios* 72, 3475 (2011).
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios* 33, 1014 (1992).
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas 2014-05-28 Nr. 485 „Dėl valstybinės smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014-2020 metų programos patvirtinimo“. *TAR*, 5986 (2014).
6. Vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 60-1501 (1995).
7. Valstybinė smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir pagalbos teikimo nukentėjusiems asmenims 2014–2020 m. programos įgyvendinimo 2017-2010 metų veiksmų planas. *TAR*, 6554 (2017).
8. Valstybinė smurto prieš moteris mažinimo strategija. *Valstybės žinios*, 144, 5474 (2006) (nebegalioja).

Tarptautiniai dokumentai

1. Europos Tarybos konvencija „Dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo“. Briuselis, 2016 03 04 COM(2016) 109 final 2016/0062(NLE). Eur-Lex. Žiūrėta 2018 lapkričio 4 d.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0109>
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios* 40, 987 (1995).
3. Europos Parlamento rezoliucija „Dėl smurto prieš moteris panaikinimo“ 2010/C 285 E/07. Priimta 2009 m. lapkričio 26 d. Žiūrėta 2018 spalio 18 d.
<https://publications.europa.eu/lt/publication-detail/-/publication/dbdcbbae-9bec-4aea-8943-a789c5b48840/language-en>
4. Europos Tarybos konvencija „Dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo sudarymo Europos Sąjungos vardu“ COM/2016/0109. Priimta 2016 m. kovo 4 d. Žiūrėta 2018 spalio 18 d.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0109>

5. *Nusikalstamų veikų statistika*, 2007-2017 m. Žiūrėta 2018 spalio 22 d. <https://www.ird.lt/lt/paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimu-statistika-1?year=2018&period=1-10&group=162>
6. *Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ataskaitos*, 2011-2017 m. Žiūrėta 2018 spalio 22 d. <https://policija.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos>
7. *UN GA Declaration on the Elimination of Violence against Women A/RES/48/104*. Adopted by the General Assembly 20 December 1993. Žiūrėta 2018 spalio 18 d. <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r104.htm>
8. *UN GA Resolution A/RES/58/147 Elimination of domestic violence against women*. Adopted by the General Assembly, 22 December 2003. Žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/503/40/PDF/N0350340.pdf?OpenElement>

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-227-788. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/136872970673650/2K-227-788/2017>
2. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-942/2017. E-tar. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d321436013cf11e79800e8266c1e5d1b>
3. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-296-270/2017. Liteko teismai <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=7d054502-1f9a-4c89-80f1-aece7fba3863>
4. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-976/2017. Eteismai <http://eteismai.lt/byla/229803215961080/2K-231-976/2017>
5. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-238-699/2016. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/81493719281255/2K-238-699/2016>
6. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. birželio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-229-788/2016. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/145173647320084/2K-229-788/2016>
7. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. vasario 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88-942/2016. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/258974587857157/2K-88-942/2016>
8. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2016 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-65-648/2016. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/191493842247140/2K-65-648/2016>

9. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299-648/2015. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/110994766758145/2K-299-648/2015>
10. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-347/2014. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/255847546158075/2K-347/2014>
11. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. sausio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-116/2014. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/168860980319522/2K-116/2014>
12. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2014 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99/2014. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/191093721515176/2K-99/2014>
13. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013. Liteko teismai.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bc884c03-7de3-4fa1-ab9a-711a5cd77cbd>
14. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2012 m. spalio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-452/2012. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/186416671852537/2K-452/2012>
15. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-542/2011. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/118752059978295/2K-542/2011>
16. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2010 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-341/2010. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/105155596176377/2K-341/2010>
17. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo 2017 m. lapkričio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. eAS-1001-756/2017. E-tar.
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActPrint?documentId=0c1feff0daa811e7910a89ac20768b0f>
18. Kauno apygardos teismo 2015 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-245-530/2015. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/5798120471836/1A-245-530/2015>
19. Kauno apylinkės teismo 2017 m. vasario 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-296-240/2017. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/180205039588809/1-296-240/2017>
20. Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-557/2017. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/162082927709421/1A-227-557/2017>
21. Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2016 m. lapkričio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-778-563/2016. Liteko teismai.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=31b49385-d152-403f-b133-d19f3728065f>
22. Šiaulių apygardos teismo 2015 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-9-519/2015. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/52962157201305/1A-9-519/2015>

23. Šiaulių apylinkės teismo 2014 m. lapkričio 4 d. baudžiamasis įsakymas Nr. 1-1254-771/2014. Liteko teismai.
<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=956d908a-976a-47de-8720-a6dfa4ae7880>
24. Šiaulių apygardos teismo 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-510-332-2014. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/22888487020888/1A-510-332-2014>
25. Šiaulių apygardos teismo 2012 m. sausio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-26-64-2012. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/108605715870244/1A-26-64-2012>
26. Panevėžio apygardos teismo 2015 m. gruodžio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-629-768/2015. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/213313489574884/1S-629-768/2015>
27. Panevėžio apygardos teismo 2014 m. birželio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-437-581-2014. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/85842897349161/1A-437-581-2014>
28. Kėdainių rajono apylinkės teismo 2016 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-289-986/2016. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/231858184313150/1-289-986/2016>
29. Kelmės rajono apylinkės teismo 2016 m. rugpjūčio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-134-471/2016. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/14335786744301/1-134-471/2016>
30. Varėnos rajono apylinkės teismo 2016 m. vasario 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-8-445/2016. Eteismai. <http://eteismai.lt/byla/90278993412688/1-8-445/2016>
31. *Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga* Nr. AB-47-1. Žiūrėta 2018 gegužės 18 d.
https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/apzvalga_smurtas_artimoje_aplinkoje.docx
32. 2013 m. Vilniaus miesto apylinkės teisme išnagrinėtų bylų dėl smurto artimoje aplinkoje tyrimas, 2014. Žiūrėta 2018 gegužės 15 d.
<https://vilniausmiesto.teismas.lt/data/public/uploads/2018/01/isvada-del-saa.pdf>

Specialioji literatūra

1. Bishop, Charlotte, Bettinson, Vanessa. „Evidencing domestic violence, including behaviour that falls under the new offence of ‘controlling or coercive behaviour’“. *The International Journal of Evidence & Proof* 22(1)(2018):224-248.
2. Čaplikienė, Laimutė, Velička, Vilius. „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* 19(1)(2017):51-65.
3. Grinevičiūtė, Kristina. „Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmių probleminiai aspektai“. *Jurisprudencija* 21(2) (2014): 599-614.

4. Jakštienė, Ramunė. „Mokyklų dalyvavimas apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje procese“. *Jurisprudencija* 18(2)(2017):308-342.
5. Jakštienė, Ramunė. „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūra“. *Jurisprudencija* 24(2)(2017):359-386.
6. Kaur, Ravneet, Garg, Suneela. „Addressing domestic violence against women: an unfinished agenda“. *Indian Journal of Community medicine* 33(2)(2008):73-76.
7. Laurinavičius, Alfredas, Žukauskienė, Rita. „Pakartotinio smurto prieš sutuoktinę/partnerę rizikos įvertinimo galimybės taikant b-safer metodiką“. *Socialinis darbas* 8(1)(2009):103-111.
8. Michailovič, Ilona. „Moterų nusikalstamo elgesio problematika“. *Teisė* 93(2014):82-94.
9. Michailovič, Ilona. „Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu“. *Kriminologijos studijos* 2 (2014): 155-172.
10. Michailovič, Ilona. „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“. *Teisė* 82 (2012): 26–40.
11. Palavinskienė, Brigita. „Smurto šeimoje prevencija: užsienio šalių patirtis“. *Jurisprudencija* 20(12) (2001):59-67.
12. Englehart, Neil. „CEDAW and gender violence: an empirical assessment“. *Michigan state law review* 265(2014): 265-280.
13. Ruibytė, Laima, Velička, Vilius. „Dirbančių ir būsimų policijos pareigūnų nuostatos į smurtą artimoje aplinkoje“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 7(2012): 166-180.
14. Serra, Natalie. „Queering international Human rights: LGBT access to domestic violence remedies“. *Journal of Gender, Social Policy & the Law* 21(3) (2013): 585-608.
15. Stonienė, Loreta, Aguonytė, Vaida, Narkauskaitė, Laura. „Smurto prieš moteris paplitimas ir priežastys“. *Visuomenės sveikata* 2(57)(2011):8-15.
16. Šideikaitė, Rima, Januška, Virgilijus. „Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje teisinis reglamentavimas“. *Mokslo taikomieji tyrimai: dabartis ir perspektyvos* 1(2015):4-19.
17. Tamutienė, Ilona. „Vyresnio amžiaus moterų patiriama prievarta ir sąsajos su jų gyvenimo kokybe Lietuvoje“. *Gerontologija* 12(2)(2011):97-103.
18. Urbonas, Darius. „Policijos pareigūnų teisė sulaikyti ir pristatyti asmenį į policijos įstaigą smurto privačioje erdvėje kontekste“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 5(2011):220-223.
19. Vaigė, Laima. „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“. *Jurisprudencija* 23(1) (2016):89-107.
20. Vaigė, Laima. „The Concept of Domestic Violence in Lithuania and the Aspect of Gender from the Perspective of International Law“. *Socialinių mokslų studijos* 5(1)(2013): 255–274.

21. Veršekys, Paulius. „Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai“. *Teisė* 82(2012):198-214.
22. Vitkauskas, Kęstutis. „Lietuvos policijos pareigūnų motyvacinių veiksmų analizė“. *Viešoji politika ir administravimas* 3(2012): 377-389.
23. Vitkutė-Zvezdinienė, Iveta. „Nusikaltimo mažareikšmiškumo atribojimo nuo baudžiamojo nusižengimo problemos“. *Jurisprudencija* 8(98)(2007):35-40.

Kita literatūra

1. Aduvičiūtė, Mėta, Michailovič, Ilona, Giedrytė, Renata, Lankauskas, Mindaugas, Pilinkaitė- Sotirovič, Vilija, Ramonaitė, Giedrė, Guzevičiūtė, Jūratė. *Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas*. Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2014.
2. Beliūnienė, Lina, Ambrazevičiūtė, Kristina, Lankauskas, Mindaugas, Mauricė, Eglė, Mulevičius, Matas, Nikartas, Simonas, Mačernytė- Panomariovienė, Ingrida, Petrylaitė, Vida, Kavoliūnaitė- Ragauskienė, Eglė, Šneideris, Darius, Zaksaitė, Salomėja. *Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimas Lietuvoje 2008-2013 m. problemos: teisinis tyrimas*. Vilnius: Teisės institutas, 2014.
3. Crawford, Adam, L'Hoiry, Xavier. *Partnerships in the Delivery of Policing and Safeguarding Children*. Leeds: Centre for criminal justice studies, 2015.
4. Knutsson, Johannes, Tompson, Lisa. *Advances in evidence based policing*, London: Routledge, 2017.
5. Palavinskienė, Brigita, Gincman, Jūratė. *Smurtas moterų ir vaikų atžvilgiu//Teisiniai medicininiai smurto aspektai*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
6. Richards, David, Haglund, Jillienne. *Violence against women and the Law*. London: Paradigm/ Routledge, 2015.
7. Stonienė, Loreta, Narkauskaitė, Laura, Aguonytė, Vaida. *Smurtą artimoje aplinkoje patyrusių moterų gyvenimo kokybės ir emocinės būsenos bei pagalbos prieinamumo Lietuvoje vertinimas* (projekto laikotarpis 2012 m. birželio mėn. – 2013 m. sausio mėn.). Baigiamoji ataskaita. Vilnius: Sveikatos apsaugos ministerija, 2013.
8. Uscila, Rokas, Grigutytė, Neringa, Karmaza, Evaldas. *Metodinės rekomendacijos policijos pareigūnams, sprendžiantiems konfliktų šeimoje atvejus*. Vilnius: Policijos departamentas prie LR VRM, 2008.
9. Vaigė, Laima. *Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje: psichinės prievartos problematika*. Vilnius: Žmogaus teisių centras, 2013.

10. Zaksaitė, Salomėja. Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje. Beliūnienė L., Ambrazevičiūtė K., Lankauskas M. [et al.]. *Aktualiausias žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.

Kita internetinė medžiaga

1. Bajorinas, Artūras. *Statistika ir tendencijos: smurtas artimoje aplinkoje*, 2014. Žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <http://www.bukstipri.lt/uploads/Bajorinas%5B1%5D.pdf>
2. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, 2011. Žiūrėta 2018 gegužės 12 d. <https://rm.coe.int/168008482e>
3. Dirsienė, Nijolė. *Kompleksinės paslaugos smurto problemą turinčiai šeimai*, 2016. Žiūrėta 2018 gegužės 15 d. [http://www.hi.lt/uploads/news/id525/4.%20paslaugos%20seimai%20\[Compatibility%20Model\].pdf](http://www.hi.lt/uploads/news/id525/4.%20paslaugos%20seimai%20[Compatibility%20Model].pdf)
4. Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotus asmenis, nukentėjusius nuo nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2017 m. sausio – liepos mėn. Žiūrėta 2018 gegužės 22 d. https://www.ird.lt/lt/paslaugos/ataskaitos-1/nusikalstamumo-ir-ikiteisminių-tyrimų-statistika-1/view_item_datasource?id=950&datasource=3457&page=5
5. Gulbickaja, Justina. *Smurto artimoje aplinkoje aspektai ir įstatymo taikymo praktika*. Konferencija Mokslinės minties šventė, 2013. Žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&str=52416>.
6. Kubilienė, Laima, Norvaišaitė, Marija. *Smurto artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo administracinės naštos mažinimo gerųjų užsienio praktikų analizė*, 2017. Žiūrėta 2018 gegužės 28 d. <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2017/10/U%C5%BDSIENIO-POLICIJOS-ADMINISTRACIN%C4%96S-NA%C5%A0TOS-MA%C5%BDINIMAS.pdf>
7. Manjoo, Rashida. *Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences*, 2015 m. birželio 10 d. A/HRC/29/27. Žiūrėta 2018 gegužės 28 d. http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session29/Documents/A%20HRC%2029%2027_AEV.doc
8. Rakutienė, Loreta, Nedolotovskaja, Gelena. *Domestic violence*, 2018. Žiūrėta 2018 gegužės 28 d. <https://osp.stat.gov.lt/naujienos?articleId=5558717>
9. *Smurto artimoje aplinkoje statistika*, 2018. Žiūrėta 2018 gegužės 15 d. <https://osp.stat.gov.lt/infografikas30>
10. *Vadovas specialistams, dirbantiems su nukentėjusiais nuo smurto šeimoje*, 2010. Žiūrėta 2018 gegužės 19 d. <http://www.moteruinformacijoscentras.lt/wp-content/uploads/2014/11/mokymu-vadovas-PVF.pdf>

11. *Valstybinio audito išvada: Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje organizavimas*. Valstybės kontrolė 2015 m. gegužės 15 d., Nr. VA-P-40-8. Žiūrėta 2018 gegužės 18 d. <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3331>

ANOTACIJA

Smurtas artimoje aplinkoje yra neigiamas reiškinys, kuris visuomenėje pasitaiko ganėtinai dažnai. Tai yra nusikalstama veika, kurios tinkamas kvalifikavimas sukelia įvairias teises problemas. Pastarosios yra sietinos su nepakankamu ir neaiškiu smurto artimoje aplinkoje formų apibrėžimu, smurto reiškinio kvalifikavimu ir tinkamu vertinimu, dėl teisės aktuose identifikuojamų trūkumų. Todėl šiuo tyrimu siekiama atskleisti smurto artimoje aplinkoje (fizinio, psichologinio, seksualinio ir ekonominio) formas ir jų kvalifikavimo ypatumus Lietuvos teismų praktikoje.

Tyrimo tikslas - atskleisti smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo probleminius aspektus.

Tyrimu nustatyta, kad psichologinio ir ekonominio smurto veikos fakto įrodymas yra sudėtingas dėl kriterijų šios veikos identifikavimui nebuvimo, nesant svarių įrodymų. Atlikta teismų praktikos analizė atskleidė, kad fizinio smurto kaip mažareikšmės nusikalstamos veikos kvalifikavimas nesiekia tokio pavojingumo laipsnio, už kurį smurtautojas galėtų būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Teismuose kyla sunkumų nustatant artimoje aplinkoje patirto fizinio smurto mažareikšmiškumą. Taip yra dėl skirtingos teismų praktikos vertinant patirto fizinio smurto artimoje aplinkoje pobūdį, subjektyviuosius ir objektyviuosius kriterijus bei aplinkybes. Mažareikšmiškumo klausimas nėra apibrėžiamas įstatyme, o yra vertinamas pagal skirtingus kriterijus, vieningos teismų praktikos šiuo klausimu nėra. Kvalifikuojant psichologinį smurtą ir psichinę prievartą nėra įtvirtinta konkrečių kriterijų, kaip įrodyti šiuos nusikalstamus veiksmus, todėl teismai nevienodai vertina šias smurto formas, todėl lieka neaišku, kokio pobūdžio smurtas buvo patirtas ir kaip jis turėtų būti vertinamas pagal baudžiamojo proceso nuostatas.

Reikšminiai žodžiai: smurtas artimoje aplinkoje, veikos įrodymas, mažareikšmiškumas, psichologinis smurtas

ANNOTATION

Domestic violence is negative phenomenon, which occurs in society quite frequently. This is criminal act, which proper qualification raises various legal issues. The latter are related to the lack of violence forms definition, qualification of violence and proper assessment of phenomenon that depends from limitation of legislation. Therefore, purpose of this study is to reveal forms of domestic violence (physical, psychological, sexual and economic) and their qualification in Lithuanian courts practice.

Study purpose: to reveal problematic aspects of domestic violence qualification.

The study revealed that psychological and economic violence proving is difficult due to the lack of criteria for identifying this act in the absence of solid evidence. The analysis of Lithuanian case law revealed that classification of physical violence as a minor criminal offense does not reach the level of severity for which the perpetrator could be prosecuted is problem. In the courts, it is difficult to determine the insignificance of experienced physical domestic violence. This is due to different case law in assessing the nature of physical violence experienced in the immediate surroundings, subjective and objective criteria and circumstances. The issue of negligible is not defined in the law but is evaluated according to different criteria; there is no uniform case law on this issue. In qualifying psychological violence and mental violence, there are no specific criteria for proving these criminal acts, which makes courts asses such forms of violence differently, therefore it remains unclear what kind of violence was experienced and how it should be assessed in accordance with the provisions of the criminal procedure.

Key words: domestic violence, proof of criminal offense, negligible, psychological violence

SANTRAUKA

Magistro baigiamasis darbas tema „Smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo probleminiai aspektai“.

Tyrimo tikslas: atskleisti smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo probleminius aspektus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti smurto artimoje aplinkoje sampratą, formas, nusikaltimo sudėtį ir smurto artimoje aplinkoje paplitimą Lietuvoje ir pasaulyje.
2. Išskirti teisės aktus, reglamentuojančius smurto artimoje aplinkoje reiškinį ir identifikuoti kompleksines smurto artimoje aplinkoje teisinio reglamentavimo taikymo ir klasifikavimo problemas.
3. Išanalizuoti smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo probleminius aspektus Lietuvos teismų praktikoje.

Darbo struktūra. Baigiamasis magistro darbas sudarytas iš trijų dalių. Pirmojoje darbo dalyje pristatoma smurto artimoje aplinkoje samprata ir formos, nusikalstamos veikos sudėtis, pristatoma smurto artimoje aplinkoje 2007-2017 m. statistinių rodiklių analizė. Antroje darbo dalyje analizuojami teisės aktai, reglamentuojantys smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimą, identifikuojamos kompleksinės smurto artimoje aplinkoje teisinio reglamentavimo taikymo ir klasifikavimo problemos. Trečiojoje darbo dalyje atliekama smurto artimoje aplinkoje probleminių aspektų analizė dėl smurto artimoje aplinkoje fakto įrodymo, kriterijų, kuriais vadovaujantis smurtas pripažintinas mažareikšmiu ir pagal kuriuos nustatomas psichologinio smurto panaudojimas.

Pagrindiniai rezultatai. Tyrimu nustatyta, kad smurto artimoje aplinkoje veikos fakto įrodymas yra sudėtingas priklausomai nuo smurto formos. Fizinį smurtą apibrėžiantys kriterijai yra įtvirtinti baudžiamajame įstatyme, tačiau psichologinio smurto kriterijų nėra. Tai yra smurto forma, neturinti akivaizdžių tiesioginių įrodymų, dėl ko šios veikos įrodymo proceso yra sudėtingas, nes vykdomas psichologinis smurtas nėra kriminalizuojamas, kol nepasiekia pavojingumo ribos. Pagal savo kompetenciją teismai vertindami smurto faktą remiasi faktinėmis ir inkriminuojamos veikos aplinkybėmis, kad galėtų įrodyti psichologinio smurto fakto buvimą. Teismuose kyla sunkumų nustatant artimoje aplinkoje patirto fizinio smurto mažareikšmiškumą. Taip yra dėl skirtingos teismų praktikos vertinant patirto fizinio smurto artimoje aplinkoje pobūdį, subjektyviuosius ir objektyviuosius kriterijus bei aplinkybes. Mažareikšmiškumo klausimas nėra apibrėžiamas įstatyme, o yra vertinamas pagal skirtingus kriterijus, vieningos teismų praktikos šiuo klausimu nėra. Psichologinio smurto atveju nėra įtvirtinta konkrečių kriterijų, kaip įrodyti psichologinį smurtą, kokie įrodymai yra svarbūs, siekiant įrodyti psichologinį smurtą artimoje aplinkoje. Teismai nevienodai vertina psichologinį smurtą, dėl ko nėra aiškių kriterijų ir pagrindo įvertinti, kokio smurtas buvo patirtas ir kaip jis turėtų būti vertinamas bei baudžiamas.

SUMMARY

Master's thesis "Problematic aspects of domestic violence qualification".

Study purpose: to reveal problematic aspects of domestic violence qualification.

Research tasks:

1. To reveal concept, forms, composition of domestic violence crime and prevalence of domestic violence in the world and in Lithuania.
2. To distinguish legal acts regulating the phenomenon of domestic violence and identify complex problems of applying and classifying legal regulation of domestic violence.
3. To analyse problematic aspects of domestic violence qualification in Lithuanian courts practice.

Work structure. Final thesis consists of three parts. The first part of Thesis presents concept and forms of domestic violence, composition of criminal offense, represented statistic data of domestic violence tendency in Lithuania in 2007-2017. In the second part of Thesis, is analysed legal acts regulating and qualifying domestic violence, identified complex and qualification problems of domestic violence. The third part of Thesis analysed problematic aspects of domestic violence in courts practice. Problems such as proof of domestic violence fact, negligible of domestic violence criminal acts and criteria by which is determined psychological violence.

Main results. The study found evidence of domestic violence act is difficult depending on the form of violence. Criteria defining physical violence are enshrined in the criminal law, but there is no criterion for psychological violence. It is a form of violence that does not have obvious direct evidence, which makes it difficult to prove the act, because psychological violence is not criminalized until it reaches the threshold of danger. According to their competence, courts assess the fact of domestic violence based on the facts and circumstances of the incriminating act in order to prove the existence of psychological violence act. In the courts, it is difficult to determine the insignificance of physical violence experienced in nearby environment. This is due to different case law assessing nature of physical violence experienced in the immediate surroundings, subjective and objective criteria and circumstances. The issue of negligibility is not defined in the law but is evaluated according to different criteria; there is no uniform case law on this issue. In the case of psychological violence, there are no specific criteria for proving psychological violence, which evidence is important in proving domestic psychological violence. Courts differ in their assessment of psychological violence, which does not provide clear criteria and grounds for assessing what violence has been experienced and how it should be assessed and punished.

PRIEDAI

1 priedas

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2018 – 12 – 06
Kaunas

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

Viešojo saugumo fakulteto, Teisės katedros, iššestinių studijų, teisės ir policijos veiklos
programos

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentė Raimonda Pintukaitė,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Smurto artimoje aplinkoje kvalifikavimo probleminiai aspektai“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Raimonda Pintukaitė
(vardas, pavardė)